

Ministerstvo životního prostředí ČR

Projekt VaV/610/03/03

Participativní management chráněných území – klíč k minimalizaci konfliktů mezi ochranou biodiversity a socioekonomickým rozvojem místních komunit

Program: Životní prostředí a ochrana přírodních zdrojů - SM

Zpráva o postupu prací v roce 2004

Hlavní řešitel:
Ústav ekologie krajiny AV ČR,
Na Sádkách 7, 370 05 České Budějovice

Spoluřešitel:
Ing. Karel Matějka, CSc. - IDS,
Na Komořsku 2175/2A, 143 00 Praha 4

Ing. Jan Těšitel, CSc. - RNDr. Jaroslav Boháč, DrSc. - Ing. Karel Matějka, CSc.
spolupráce: Ing. Michael Bartoš, CSc. - PhDr. Drahomíra Kušová - PhDr. Miroslava Kopáčková
technická spolupráce: Ing. Jana Moravcová - Ing. Vladan Šrubař

České Budějovice
2004

Obsah

PARTICIPATIVNÍ MANAGEMENT CHRÁNĚNÝCH ÚZEMÍ – KLÍČ K MINIMALIZACI KONFLIKTŮ MEZI OCHRANOU BIODIVERSITY A SOCIOEKONOMICKÝM ROZVOJEM MÍSTNÍCH KOMUNIT	- 1 -
Obsah	- 2 -
Úvod	- 4 -
Modul studia přírodních podmínek	- 4 -
Socio-ekonomický modul	- 4 -
STUDIUM PŘÍRODNÍCH PODMÍNEK	- 6 -
Popis přírodních podmínek a biodiverzity modelových území	- 6 -
Metodika a stav prací	- 6 -
Stručné shrnutí výsledků	- 6 -
Návrh postupů monitoringu přírodních podmínek a biodiverzity	- 7 -
Identifikace střetových oblastí	- 7 -
Metodika a stav prací	- 7 -
Stručné shrnutí výsledků	- 7 -
Další navržený postup	- 7 -
Publikace	- 8 -
STUDIUM SOCIO-EKONOMICKÝCH PARAMETRŮ	- 9 -
Monitoring regionálního tisku a jeho obsahová analýza	- 9 -
Specifikace analýzy	- 9 -
Výsledky	- 9 -
Hodnocení socio-ekonomických podmínek založené na analýze dat z databázi ČSÚ	- 14 -
Cíl	- 14 -
Metodika	- 14 -
Stav prací	- 15 -
Stručné shrnutí výsledků	- 15 -
Další navržený postup	- 17 -
Přílohy	- 17 -
Příloha 1.	- 17 -
Příloha 2.	- 20 -
Sociologický dotazníkový průzkum	- 21 -
Cíl	- 21 -
Metodika	- 21 -
Stav prací	- 21 -
Stručné shrnutí dosavadních výsledků	- 22 -
Klasifikační a ordinační analýza	- 22 -
Analýza 1. stupně	- 22 -
Analýza 2. stupně	- 22 -
Další navržený postup	- 23 -
Příloha.	- 23 -
Semistandardizované rozhovory s klíčovými osobnostmi	- 26 -
Cíl	- 26 -
Metodika	- 26 -
Stav prací	- 26 -
Stručný souhrn z dosud provedených rozhovorů	- 26 -

Priority Správy CHKO / NP (vč. nástrojů prosazování)	- 27 -
Pozice Správy a ostatních hráčů	- 27 -
Vztah obcí a Správy	- 28 -
Správa a její role v rozvoji regionu	- 29 -
Vztahy uvnitř Správy	- 29 -
Návrh dalšího postupu	- 29 -
Témata rozhovorů (specifikováno pro Šumavu)	- 30 -
Komunikační strategie - východiska	- 31 -
Cíl	- 31 -
Obecný kontext a vymezení role klienta v něm	- 31 -
Postup prací	- 32 -
Poskytování informací	- 32 -
Graf 1.	- 33 -
Komunikace	- 33 -
Souhrn	- 34 -
Další navržený postup	- 34 -
Literární podklady	- 35 -

Úvod

Velkoplošná chráněná území jsou obecně chápána jako jeden ze základních mechanismů ochrany biodiversity. Cílem projektu je především navržení optimálního modelu koexistence ochrany biodiversity a přiměřeného socio-ekonomického rozvoje v chráněných územích. Projekt má formu empirické srovnávací studie porovnávající tři konkrétní biosférické rezervace - BR Šumava, BR Třeboňsko a BR Křivoklátsko.

Výstupem projektu bude návrh metodiky participativního managementu chráněných území a odhad podmínek nutných pro jeho realizaci v praxi. Participativní management chápeme jako takový způsob využívání území, který musí zaručovat dvě základní podmínky:

- musí zaručit ochranu existence klíčových biologických parametrů (např. existence určitých druhů společenstev a ekosystémů);
- musí minimalizovat konflikty vyplývající z konkurenčního využívání území a zaručit optimální participaci veřejnosti na managementu chráněných území.

Při návrhu participativního managementu jako součásti integrovaného managementu příslušných chráněných oblastí (NP a CHKO) je nutno vycházet ze stávajícího právního rámce a to i přes to, že jeho rozbor není náplní tohoto projektu. Jedná se především o zákon č. 114/1992 Sb. o ochraně přírody a krajiny, ve znění upravujících předpisů, kde je specifikován důvod vyhlášení národních parků (§15) i CHKO (§25). Vzhledem k tomu, že klíčovou roli v realizaci ochrany přírody mají v NP a CHKO příslušné správy, prvořadou důležitost má následující §78 zákona, který definuje působnost správ NP a CHKO, zvláště pak ve vztahu k inventarizačním přírodovědným průzkumům (ty jsou prvním krokem při sledování biodiversity) a současně je jim svěřena pravomoc, kterou mohou využít při svém vztahu k ostatním "hráčům" v chráněné oblasti.

Abychom byli schopni navrhnout management splňující výše uvedené podmínky, náš výzkum se zaměřil konkrétně na dva klustry problémů:

- Možnosti charakterizace a monitoringu přírodních podmínek a biodiversity jednotlivých územích, ve vztahu k jejich ovlivnění lidskou činností. Cílem pak je navrhnout metodu monitoringu změn, které mohou v těchto ekosystémech nastat. Monitoring by měl být nástrojem zjišťování efektivnosti „ochranářské strategie“ orgánu správy ochrany přírody. Konkrétním cílem je navrhnout konkrétní postupy, indikátory, limitní hodnoty, způsob sběru dat a jejich vyhodnocování.
- Na vybrané parametry kvality života místní populace, na chování této populace a na její vztah ke Správě chráněné oblasti, potažmo k ochraně přírody obecně. Cílem je odhadnout/navrhnout, jak by se Správa (ochrana přírody obecně) měla chovat, aby dosáhla co možná nejefektivněji svůj cíl – ochranu biodiversity v těchto územích. Součástí by měl být i návrh monitoringu změn, které nastanou v kvalitě života místní populace, v jejím chování a vztahu ke Správě, jako odezvy na aplikace komunikační strategie Správy. Cílem je tedy také návrh souboru indikátorů, stejně jako v předchozím bodě.

Dvěma typům problémů odpovídají i dva moduly, v rámci kterých probíhá výzkum modelových území. Práce probíhají paralelně. Některé provedené práce integrovaly oba moduly - jednalo se především o rozbor stávajících plánů péče, stanovení střetových oblastí a zpracování rozhovorů s klíčovými osobnostmi.

Modul studia přírodních podmínek

V rámci tohoto modulu se řeší tři následující úkoly:

- Popis přírodních podmínek a biodiversity modelových území je zaměřený na vypracování návrhu metodiky sledování jednotlivých přírodních složek se zvláštním zřetelem na možnosti detekce změn biodiversity.
- Návrh postupů monitoringu přírodních podmínek a biodiversity, tj. celý balík skládající se ze zdůvodnění indikátorů, určení limitních hodnot, metodiky zjišťování (jak a jak často), způsobu vyhodnocení a interpretace.
- Identifikace střetových oblastí, tj. klíčových problémových oblastí, které se projevují jako (potenciální) narušení stavu biodiversity (a to jak přímo, tak i nepřímo). Tento bod byl řešen v přesahu k následujícímu modulu.

Byl podán návrh metodiky monitoringu opírající se o konkrétní podmínky sledovaných území. Byly vypracovány příkladové studie a shromážděny informace o dřívějších a současných aktivitách týkajících se sledovaných biosférických rezervací.

Socio-ekonomický modul

V rámci tohoto modulu se paralelně řeší dvě otázky:

- Jaká je role velkoplošného chráněného území v regionálním rozvoji. Analýza je prováděna jednak „shora“ (statistická data) jednak z perspektivy lidí žijících v daném území – reflexe oficiální situace zdola (část otázek v dotazníku, rozhovory s klíčovými osobnostmi). V letošním roce byla provedena analýza na datové úrovni, víme tedy jak to tam vypadá, ale nevíme proč. V příštím roce se výsledky datové analýzy pokusíme interpretovat.

- Jaké je chování Správy chráněného území jako instituce (chování vůči ostatním hráčům v území). Informace jsou získávány jednak analýzou tisku, rozhovory s klíčovými osobnostmi a formou dotazníkového šetření. Letos jsme se soustředili primárně na území Šumavy. Tam jsou základní analýzy vcelku hotovy. V příštím roce předpokládáme rozšíření záběru na zbývající dvě modelová území a na zobecnění výsledků.

Studium přírodních podmínek

V rámci tohoto modulu se řeší následující úkoly:

- Popis přírodních podmínek a biodiversity modelových území byl zaměřen na vypracování návrhu metodiky sledování jednotlivých přírodních složek se zvláštním zřetelem na možnosti detekce změn biodiversity. Byly vypracovány příkladové studie a shromážděny informace o dřívějších a současných aktivitách týkajících se sledovaných biosférických rezervací. Na tyto práce navazuje návrh postupů monitoringu přírodních podmínek a biodiversity, tj. celý balík skládající se ze zdůvodnění indikátorů, určení limitních hodnot, metodiky zjišťování (jak a jak často), způsobu vyhodnocení a interpretace.
- Identifikace střetových oblastí, tj. klíčových problémových oblastí, které se projevují jako (potenciální) narušení stavu biodiversity (a to jak přímo, tak i nepřímo). Tento bod byl řešen v přesahu k následujícímu modulu.

Popis přírodních podmínek a biodiversity modelových území

Tato část je zaměřená na vypracování návrhu metodiky sledování jednotlivých přírodních složek se zvláštním zřetelem na možnosti detekce změn biodiversity.

Metodika a stav prací

V rámci tohoto podúkolů se řeší následující části:

- Srovnání přírodních podmínek a biodiversity modelových území na základě literárních dat mapových podkladů. Tato část byla splněna částečně: zpracováno bylo porovnání potenciální diversity přírodních podmínek na základě mapy geobotanických rekonstrukčních jednotek a geologické mapy (jako příklad přístupu k dané problematice; viz www.infodatasys.cz/vav2003/potencial_div.htm), zpracována byla literární rešerše o biodiverzitě Šumavy (www.infodatasys.cz/vav2003/biodiverzita-Sumava.pdf). Rešerše o biodiverzitě zbývajících dvou území je rozpracována.
- Srovnání biodiversity modelových území na základě modelové skupiny bezobratlých (půdní brouci, drabčiči) s vyhodnocením podle jejich ekologických nároků a citlivosti k antropogenním vlivům a podle stupně ohrožení. tato část byla splněna (www.infodatasys.cz/vav2003/drabcikoviti.pdf).
- Příkladová studie nelesních rostlinných společenstev na Šumavě je zpracovávána se zřetelem na vypracování návrhu monitoringu nelesních biotopů (respektive nelesních rostlinných společenstev), které v posledních několika desetiletích podlely obrovským změnám s výrazným snížením druhové diversity (viz www.infodatasys.cz/grassland/sumava.htm).

Stručné shrnutí výsledků

Výsledky zpracování jsou uvedeny v samostatných dokumentech. Část výsledků byla publikována v odborných časopisech nebo prezentována na odborných setkáních, včetně mezinárodního semináře projektu IPAM Toolbox - Integrative Management Protected Areas INTERREG IIIB CADSES.

Základní vstup pro srovnání biodiversity tří modelových území tvoří dokument „Porovnání potenciální diversity přírodních podmínek tří sledovaných území (geobotanické jednotky, mapové podklady)“. Diversita různých mapovatelných jednotek v rámci krajiny byla vyjádřena pomocí informační teorie obdobně jako druhová diversity určitého společenstva - byl tak použit běžný Shannon-Wienerův index H' , přičemž zastoupení každé mapované jednotky bylo vyjádřeno její plochou na mapě v rámci hodnoceného území. Obdobně byl vypočítán rovněž index vyrovnanosti (e , equitability), který vypovídá o dominanci určité jednotky (jedné nebo více) v rámci sledovaného území. Obdobný postup byl použit dříve například pro porovnání různých horských lesních oblastí ČR (www.infodatasys.cz/horskelesy). Na základě níže uvedených výsledků je patrné, že různorodost území se může lišit podle sledovaných mapových jednotek. Hodnocení každého obdobného výsledku je potřebné provádět se zřetelem ke stanovenému cíli sledování.

Bylo provedeno srovnání biodiversity modelové skupiny drabčikovitých v biosférických rezervacích Třeboňsko, Šumava a Křivoklátsko na základě více jak 13.000 literárních i vlastních údajů a na základě databáze drabčikovitých ČR obsahující přes 135 000 údajů. Bylo provedeno hodnocení druhové diversity jmenovaných oblastí a jejího antropogenního narušení. Dále byly na základě Červené knihy ohrožených druhů (Boháč, Matějčíček, Rous, v tisku) určeny kritické biotopy a druhová diversity srovnávaných území.

Všechna tři území se vyznačovala vysokou druhovou diversitou drabčikovitých, která se snižovala v pořadí Třeboňsko, Šumava, Křivoklátsko. Podobně tomu bylo u počtu kritických biotopů s výskytem ohrožených druhů.

Prozkoumanost území je z různých důvodů (politický vývoj, velikost území, přítomnost specialistů entomologů, atd.) značně nerovnoměrná a zvláště je překvapující nízký stupeň prozkoumanosti BR Křivoklátsko. Výzkum biodiversity přinesl objev několika nových druhů pro území ČR (Boháč, Matějčíček, Klečka, v tisku). Výskyt reliktního druhu *Pseudopsis sulcata* nalezeného po sto letech na Šumavě byl publikován (Boháč, Matějčíček,

2003b). Byla vytypovány modelové druhy brouků s geograficky ohraničeným rozšířením na studovaných územích (Boháč, Matějček, 2003a).

Návrh postupů monitoringu přírodních podmínek a biodiversity

Tato část problematiky zahrnuje celý balík skládající se ze zdůvodnění indikátorů, určení limitních hodnot, metodiky zjišťování (jak a jak často), způsobu vyhodnocení a interpretace. Vycházelo se ze zpracování literární rešerše na základě současných dat o náhlých změnách ekosystémů.

- Zpracování studie „Monitorování modelové skupiny bezobratlých pro sledování změn ekosystémů a krajiny (case study)“.
- Práce na monitorovacích plochách na Šumavě a Křivoklátsku (srovnání metod a historických údajů).
- Navržení systému indikátorů biodiversity pro chráněná území.

Stav prací a stručné shrnutí výsledků

Byla zpracována literární rešerše „Náhlé posuny v ekosystémech – teoretické základy pro určení maximální únosnosti ekosystémů a krajiny“ (www.infodatasys.cz/vav2003/unosnost.pdf). Na monitorovacích plochách CHKO Šumava bylo započato v roce 2003 monitorování bezobratlých (Boháč, Matějček, 2004). Pro biotop rašelinišť byla testována vhodnost různých metod monitorování (zemní pasti a Malaiseho lapače na létající hmyz) (Boháč, Bezděk, 2004). Část výsledků byla publikována v odborných časopisech (viz dále) nebo prezentována na odborných setkáních, včetně mezinárodního (seminář projektu IPAM Toolbox – Integrative Management Protected Areas INTERREG IIIB CADSES).

Na základě jednotlivých dílčích prací byl navržen základ systému monitoringu, které je uveden v dokumentu "Návrh systému monitoringu ve vztahu k participativnímu / integrovanému monitoringu biosférických rezervací" (www.infodatasys.cz/vav2003/monitoring.pdf). Část tohoto materiálu byla rozpracována pro některé skupiny živočichů (www.infodatasys.cz/vav2003/monitoring2.pdf). Tento systém vychází ze společenstev organismů jako základní entity pro kvantifikaci biodiversity. Navrhuje hodnocení změn ekosystémů a krajiny. Zahrnuje prostorové a časové měřítko měření biodiversity. Navržený systém pracuje na různých hierarchických úrovních - od krajiny, přes jednotlivé biotopy až po populace vybraných druhů organismů, přičemž monitoring diversity a faktorů, které ji ovlivňují je prováděn na všech těchto hierarchických úrovních. Při využití výstupů monitoringu je cílem napojit biologické metody do systému hodnocení socio-ekonomických vlivů na přírodní složky území.

Identifikace střetových oblastí

Identifikace klíčových problémových faktorů projevujících se narušením stavu biodiversity (aktuálním nebo potenciálním a to jak přímo, tak i nepřímo) bylo prováděno společně s řešením obdobné části v socio-ekonomickém modulu, protože se vždy jedná o způsob využití krajiny a příslušných přírodních zdrojů, čili o lidskou aktivitu v daném území.

Metodika a stav prací

Střetové oblasti byly vylišovány na základě literárních dat a konzultace s odbornými pracovníky v jednotlivých chráněných územích. Dále byly ověřovány v průběhu terénního průzkumu.

Výsledky zpracování jsou uvedeny na adrese www.infodatasys.cz/vav2003/strety.pdf. Část výsledků byla publikována v odborných časopisech nebo prezentována na odborných setkáních, včetně mezinárodního semináře projektu IPAM Toolbox – Integrative Management Protected Areas INTERREG IIIB CADSES.

Stručné shrnutí výsledků

Na základě výskytu ohrožených druhů modelové skupiny bezobratlých byly vytypovány nejvýznamnější ohrožené biotopy a faktory, které je negativně ovlivňují (Boháč, Matějček, Rous, 2004; Boháč, Matějček, Rous, v tisku).

Další navržený postup

- Dokončení studie modelového transektu pravý-levý břeh Lipna – vliv turistického využití na biodiversitu (vyšší rostliny, bezobratlí) (Boháč, Šrubař, Lukáš).
- Získání dalších fytoecologických dat k vývoji nelesních společenstev v modelovém případě Šumavy pro jejich využití k indikaci změn druhové diversity a k vývoji ruderalizace porostů.
- Založení několika stabilizovaných monitoračních ploch (převážně na základě již existujících výzkumných ploch nebo monitoračních ploch speciálních studií) jako základ monitorační sítě s použitím postupů navržené metodiky a provedení základního vyhodnocení těchto ploch na interdisciplinárním základě.
- Syntéza biologických a socioekonomických výsledků (zapojení indikátorů biodiversity do metodiky participativního a integrovaného managementu) a ověření v praxi. - Definování konkrétních cílů managementu z hlediska ochrany biodiversity.
- Publikace výsledků v impaktových časopisech.

Publikace

- Boháč J., Bezděk A. (2004): Staphylinid beetles (*Coleoptera*, *Staphylinidae*) recorded by pitfall and light trapping in Mrtvý Luh peat bog. - *Silva Gabreta*, 10: 141-150.
- Boháč J., Matějčíček J. (2003a): Zoogeographical characteristic of staphylinid beetles (*Coleoptera*, *Staphylinidae*) in Czech Republic. Abstracts of the 7th Central European Workshop on Soil Zoology, České Budějovice. - Institute of Soil Biology, České Budějovice, 12p.
- Boháč J., Matějčíček J. (2003b): New record of staphylinid beetle *Pseudopsis sulcata* NEWMAN (*Coleoptera*, *Staphylinidae*) in Czech Republic from the Bohemian Forest. - *Silva Gabreta*, 9: 179-181.
- Boháč J., Matějčíček J. (2004a): Biodiverzita drabčíkovitých brouků (*Coleoptera*, *Staphylinidae*) Šumavy – současný stav, ohrožené druhy a jejich biotopy. In: *Aktuality Šumavského výzkumu II. - Správa NP a CHKO Šumava, Vimperk*, pp. 212-217.
- Boháč J., Matějčíček J. (2004b): Inventarizační průzkum brouků (*Coleoptera*) na monitorovacích plochách v lesích Boubínské masivu z hlediska dalšího monitorování stavu biotopů. In: *Aktuality Šumavského výzkumu II. - Správa NP a CHKO Šumava, Vimperk*, pp. 218-220.
- Boháč J., Matějčíček J., Klečka J. (v tisku): Zajímavé nálezy drabčíkovitých brouků (*Coleoptera*, *Staphylinidae*) v jižních Čechách. - *Sborník Jihočeského Muzea v Českých Budějovicích, Přírodní vědy*.
- Boháč J., Matějčíček J., Rous R. (2004): Check-list drabčíkovitých (*Coleoptera*, *Staphylinidae*) České republiky se zařazením druhů do skupin podle jejich ekologických nároků a citlivosti k antropogenním vlivům a podle stupně ohrožení. www.uek.cas.cz/docs/Checklist_Staphylinidae_Ceske_republiky_2004.doc
- Boháč J., Matějčíček J., Rous R. (v tisku): Červená kniha ČR. Brouci (*Coleoptera*), drabčíkovití (*Staphylinidae*). - *Příroda, Praha*.

Studium socio-ekonomických parametrů

Monitoring regionálního tisku a jeho obsahová analýza

Monitoring regionálního tisku a jeho obsahová analýza jsou jedním z podkladů pro návrh komunikační strategie připravované pro Správy CHKO. Jako další podkladové materiály budou použity:

- Výsledky dotazníkového šetření, jehož cílem bylo zmapovat názory místní populace jednak na vlastní socioekonomickou situaci, dále pak zachytit jejich vztah k CHKO.
- Výsledky rozhovorů s klíčovými osobnostmi v území zaměřenými na vztah Správy k ostatním hráčům v území.
- Výsledky analýzy oficiálních statistických dat zaměřených na socioekonomický rozvoj místních komunit.

Obecně vzato je tisk součástí masové komunikace, při níž dochází k rozšiřování a sdělování informací a symbolických obsahů určených široké veřejnosti. Vždy je odrazem předpokládaného zájmu veřejnosti o konkrétní problematiku a zprostředkovatelem sociální kontroly institucí, které ji mají na starost.

Specifikace analýzy

Modelové oblasti: CHKO Křivoklátsko, CHKO Třeboňsko, CHKO a NP Šumava

Zdroje: MF Dnes – Jižní Čechy, Západní Čechy, Střední Čechy; Českobudějovické listy; Českokrumlovské listy; Jindřichohradecké listy; Listy Prachaticka; Tábořské listy; Plzeňský deník; Klatovský deník; Kladenský deník; Rakovnický deník; Berounský deník

Období: 1998 – 2004 (září)

Klíčová slova: Třeboňsko, Křivoklátsko, Šumava, Chráněná krajinná oblast (CHKO), Národní park (NP), biosférická rezervace, obce, podnikání, spolupráce, podpora, soužití, konflikt

Výsledky

V roce 2004 byla provedena obsahová analýza výše uvedeného regionálního tisku za sledované období (1998 - 2004) s cílem zachytit mediální prezentaci vztahu ochrany přírody a rozvoje obcí. Tento vztah byl operacionalizován vypsáním klíčovými slovy. Na základě zadané rešerše ve vědecké knihovně bylo za uplynulé období nalezeno 550 relevantních záznamů. Pro srovnání lze uvést, že záznamů zaměřených na problematiku Jaderné elektrárny Temelín je cca 80 za půlroční období a to pouze v jednom deníku (MfDnes – Jižní Čechy).

Záznamy nebyly rozloženy mezi jednotlivá modelová území rovnoměrně. Frekvencovanost šumavských problémů v tisku je ve srovnání s Křivoklátskem a Třeboňskem přibližně pětinašobná. Počet článků se sledovanou tématikou v průběhu let 1998-2004 byl následující:

Celkový počet záznamů	550
Šumava	407
Křivoklátsko	78
Třeboňsko	65

Tisk je vždy odrazem předpokládaného zájmu veřejnosti o konkrétní problematiku, jak je uvedeno výše v textu. Na Třeboňsku a Křivoklátsku vychází článků se sledovanou problematikou relativně málo. Můžeme tedy konstatovat, že ochrana přírody není v těchto územích palčivým tématem. Navíc z obsahu analyzovaných článků vyplývá, že se obě tato území mediálně prezentují jako oblasti bez výrazných problémů mezi ochranou přírody a ekonomickým rozvojem obcí. Za více než 20 let existence CHKO zřejmě došlo k tomu, že si „oba systémy na sebe zvykly“.

Šumava se v tomto ohledu liší. Díky poměrně krátké existenci národního parku, jehož aktivity navíc „překrývají“ aktivity CHKO, nelze o Šumavě říci, že by byla mediálně bezkonfliktní oblastí.

Metodika předpokládala porovnávání situace v jednotlivých CHKO. V případě Šumavy však nešla od problematiky chráněné krajinné oblasti oddělit problematika NP. Pro komplexnost pohledu bylo tedy nutno doplnit výběr klíčových slov o další klíčové slovo – Národní park.

Nalezení konsensu mezi správou NP a obcemi na jeho území ztěžuje řada okolností:

- CHKO a NP Šumava se rozkládají na území dvou krajů,
- stále se hledá odpovídající zákon o Národním parku Šumava,
- obce bojují o finanční kompenzace a dotace svých rozpočtů,
- obce trápí vysoká nezaměstnanost.

V porovnání s těmito „existenčními“ starostmi se tak jeví problémy dalších dvou sledovaných CHKO jako méně závažné.

S nástupem ministra L. Ambrozka a nového managementu NP se zdá, že se napjatost vztahů mezi obcemi a parkem zmírňuje a projevuje se snaha o obnovení jejich vzájemné komunikace.

V kontextu výroků starostů některých šumavských obcí o škodlivosti desetileté existence národního parku pro jejich rozvoj či jejich snahám po zmenšení nebo odtržení svého území od národního parku je zajímavé úsilí CHKO Křivoklátsko o vyhlášení NP. Z mediální analýzy ovšem jasně nevyplývá, zda toto úsilí je podporováno i samotnými obcemi.

Národní Park a Chráněná krajinná oblast Šumava

Zdroje: MF Dnes – Jižní Čechy, Západní Čechy; Českobudějovické listy; Českokrumlovské listy; Listy Prachaticka; Plzeňský deník; Klatovský deník

Období: 1998-2004 (9)

Klíčová slova: Šumava, Chráněná krajinná oblast (CHKO), Národní park (NP), biosférická rezervace, obce, podnikání, spolupráce, podpora, soužití, konflikt

Počet nalezených záznamů: 407

Významné faktory ovlivňující mediální prezentaci zkoumané problematiky:

- Výměna ministrů spojená se změnou koncepce ochrany přírody (managementu NP) ministr ŽP Miloš Kužvart 1998 – 2002 (kúrovec – káčet); Libor Ambrozek od roku 2002 (nový plán péče pro NP Šumava, scelovat jádrová území Parku, bezzásahové zóny).
- Výměna ředitelů Národního parku Šumava a Chráněné krajinné oblasti Šumava: 1994 - 2003 ředitel NP Ivan Žlábek; 2004 - Alois Pavličko.
- Květen 2004 – vstup České republiky do EU a přijetí evropského programu ochrany přírody NATURA 2000 (začlenění chráněných oblastí evropského významu do tohoto systému – ochrana ptačích stanovišť a také stanovišť chránících další rostlinné a živočišné druhy).
- Legislativní nepřipravenost vyhlášení Národního parku Šumava, jehož aktivity navíc „překrývají“ aktivity CHKO.

Národní park Šumava byl vyhlášen v roce 1991. Jeho cílem je ochrana unikátní přírody bukových a smrkových pralesů, rašelinišť, horských luk, ledovcových jezer a prudkých řek. Současně ale představuje významný potenciál umožňující kvalitní život a udržitelný rozvoj obcím na jeho území. Rozkládá se na území dvou krajů – Jihočeského a Plzeňského, 3 bývalých okresů (CK, PT, KT). Po celou dobu jeho trvání se ukazuje legislativní nepřipravenost tohoto rozhodnutí, jenž ústí v řadu konfliktů mezi obcemi a správou. Zvláště je to neexistence zákona o NPS a dalších legislativních norem, které by přímo řešily i otázku různých kompenzačních nevýhod, které obcím přináší poloha v chráněných oblastech, omezení jejich hospodářské, stavební a zemědělské činnosti. To by posílilo obecní rozpočty, ze kterých musí hradit údržbu komunikací, likvidaci odpadů apod. za ztížených podmínek. Starostové upozorňují na způsob hospodaření v NP a jaké prostředky lze touto činností získat, oni však tuto možnost nemají. Zřízením parku přišly šumavské obce o lesy a možnost zisku z jejich využívání. Obce požadovaly po vedení správy NPS prosazení zařazení zákona o NPS do legislativního plánu Ministerstva ŽP. Po celé sledované období se nepodařilo zpracovat takové znění zákona, které by bylo přijato.

Mediálně nejvíce konfliktní území

V tisku oba partneři často shodně hodnotí své vztahy jako velmi napjaté a vzájemnou komunikaci jako kritickou. Úředníci Správy NP a CHKO jsou kritizováni za byrokratičnost a zbytečnou přísnost, za svévolné ovlivňování chodu obecních záležitostí, znemožňování a zpomalování rozvoje obcí. Správa NP je rovněž kritizována pro chybné řízení, za špatný stav chráněných lesních porostů, za obcházení potřeb a názorů starostů obcí na území CHKO a NPS. S příchodem nového ředitele je očekávána pozitivní změna v komunikaci s obcemi, jejich větší informovanost a hledání „společného jazyka“. Park je uznáván jako chráněné území, ale je i očekáván ekonomický profit jeho obcí. Z analýzy tisku vyplynula i personální propojenost sledovaných subjektů, někteří starostové, zastupitelé obcí či jejich příbuzní jsou zaměstnanci Správy NPS a CHKO.

V tisku nejčastěji vystupují následující obce

- Borová Lada, Modrava, Srní, Prášíly – chápou nutnost existence parku a svoji příslušnost k tomuto území respektují. NP jako značka kvality zvyšuje jejich atraktivnost pro turisty. Borová Lada – OÚ provozuje vlastní ubytování. Nechtějí být jen skanzenem či střediskem chalupářů, ale aktivní živou obcí.
- Nová Pec, Horní Planá – od r. 1999 silící tendence po odtržení od NPS a přehodnocení jeho velikosti a snížení kategorie podle IUCN. Trápí je vysoká nezaměstnanost a příslušnost k NPS vnímají jako omezení.

Střetové oblasti

- Daně: Obce postupují jednotně, poukazují na hospodaření s lesy ve svých katastrofách, které jsou jako chráněná území osvobozena od daně z nemovitosti a obce tak přicházejí o příjem. Park je v jejich úsilí o

kompenzace podporuje. Ke střetu dochází spíše s MŽP, park obce postupně podporuje. Na základě žádostí mohou získat finance z Fondu životního prostředí, jehož podmínky se rozšířily i pro malé obce, dále pak z fondu Phare a evropských strukturálních fondů.

- Historický majetek: Obce opět postupují jednotně. Novela zákona o obcích z roku 1999 jim umožňuje postupně získat půdu jako historický majetek na území parku – opět finanční přínos (obce mohou s majetkem samy hospodařit, získat výměnou pozemky mimo park, finanční odškodnění aj.). Jedná se o dlouhodobější proces. Po vrácení největších území lesa Kašperským Horám a Volarům, byl tento zákon po iniciativě správy NP pozastaven a vydávání lesů bylo protahováno. Správa poukazovala na rozpor zákona o obcích a zákona o ochraně přírody. Situace byla vyřešena až soudním rozhodnutím, které dalo za pravdu obcím. Kašperské Hory byly v tisku postupně kritizovány za nešetrnou těžbu dřeva.
- Půda: Obce postupují jednotně. Od roku 1999 získaly možnost ze zákona získat půdu (bezáplatně, odkoupení od Pozemkového fondu aj.) ve 3. zóně NP. Park projevil zájem jen o 10% tohoto území, rašeliniště a mokřady. Pro obce znamená tato půda možnost územního rozvoje. Správa postupně stanovisko obcí podporuje a společně s nimi kritizuje rozprodej této půdy prostřednictvím Pozemkového fondu či jako restitučních náhrad. Obce jsou tak zbavovány aktivního rozhodování o svém území a ovlivnění svého rozvoje.
- Kůrovec a kácení v 1. zónách parku: Obce na jeho území postupně většinou zásah podpořily jako možnou likvidaci škůdce. Kritizovaly spíše způsob těžby. Nyní MŽP zakázalo kácení.
- Smrčina: V této problematice je zahrnuta snaha o výstavbu sjezdovky či alternativně čtyřsedačkové lanovky na sousedním Hraničnicku, otevření přechodu Zvonková pro pěší, cyklisty a osobní dopravu, dále pak výstavba mostu přes Lipno. Tato snaha je podporována obcemi Horní Planá a Nová Pec, které trápí vysoká nezaměstnanost. Obě obce požadují přesunutí hranic CHKO na pravý břeh Lipna.
- Vojenský újezd Boletice: V této oblasti je plánována výstavba velkého lyžařského areálu. Jižní část bývalého vojenského újezdu spadá do CHKO. Program NATURA 2000 - ptačí oblasti zahrnuje celou tuto oblast. Mediálně sledované téma, neboť výstavba je podporována Krajským úřadem a obcemi na levém břehu Lipna. Má však i své odpůrce z řad ekologů a obyvatel Boletic.
- Modrý sloup: Přechod v oblasti Modravy a Březníku (Lusný), reprezentuje problematiku rozšiřování hraničních přechodů na území Šumavy. Uvítala by ho obec Modrava i sousední bavorské obce. Kvůli výskytu tetřeva hlušce je park dlouhodobě proti realizaci tohoto záměru.
- Rozhledna Boubín: Mikroregion obcí Horní Vltavice se snažil o vylepšení infrastruktury pro cestovní ruch a s podporou MŽP začal realizovat výstavbu rozhledny v roce 2004 přes odmítavý postoj správy NPŠ a CHKO. V současné době je stavba pozastavena.
- Plán péče o NP Šumavu 2001 - 2010 s výhledem do r. 2030: Správa NPŠ ho vypracovala a Ministerstvo životního prostředí schválilo bez vyjádření obcí (konec r. 2000). Po jednáních bylo rozhodnuto o nutnosti dopracovat dílčí plány pro jednotlivá území. S nástupem ministra L. Ambrozka v roce 2003 byla vypracována nová koncepce péče o NP Šumava.
- Zonace CHKO: V roce 2001 bylo narychlo přijato rozhodnutí o rozdělení území CHKO do jednotlivých zón a opět proběhlo bez včasné a dostatečné informovanosti obcí. Postupně sílí tendence o vyjmutí levého břehu Lipna z CHKO a sjednocení hranic CHKO Šumava s hranicemi biosférické rezervace. Od této doby také volají některé obce po vyjmutí z CHKO a NPŠ – Horní Planá, Lipensko.
- Územní plány a nová výstavba v obcích: V médiích jsou prezentovány individuální problémy schvalovacích řízení jednotlivých obcí se Správou NPŠ (Modrava, Rejstejn, osada Zhůří).
- Tlak na přeřazení NPŠ do nižší kategorie IUCN: V září 2004 obce Nová Pec, Stožec, Lenora, Horní Vltavice, Volary a Strážný požadují přeřazení parku do nižší kategorie, z II. do V. kategorie podle kategorizace IUCN

Pozitivní spolupráce

- Protahování běžeckých tratí
- Provoz linek ekologických autobusů
- Informační střediska – např. Horská Kvilda, společný projekt Správy a obce (3 byty, lékař, MÚ, zázemí pro technickou údržbu běžeckých tratí)
- Oprava kapliček a pamětních kamenů

Chráněná krajinná oblast Křivoklátsko

Zdroje: Kladenský deník; Rakovnický deník; Berounský deník; MF Dnes Střední Čechy

Období: 1998-2004 (6)

Klíčová slova: Křivoklátsko, CHKO, Chráněná krajinná oblast, biosférická rezervace, obce, podnikání, spolupráce, soužití, podpora, konflikt

Počet nalezených záznamů: 78

Relativně mediálně bezkonfliktní oblast. Obce i CHKO mají společný zájem na podpoře turismu a citlivě nasměrovaného cestovního ruchu, který by se orientoval nejen na pražskou klientelu, ale i na zahraniční návštěvníky. Výhledově bude území sousedit s „Velkou Prahou“. Správa CHKO v průběhu let hodnotí svůj vztah k obcím na svém území jako dobrý a stále se zlepšující, poskytuje obcím poradenský servis v oblasti přírodních věd, územního plánování, ekologické stability, architektury a urbanismu. Rází heslo „spolupracovat a nebýt dalším byrokratem“. V médiích bylo dále prezentováno úsilí o vyhlášení národního parku. Určitou zajímavostí je „užitečné“ personální propojení mezi Správou CHKO a obcí Křivoklát. Bývalý starosta (do 1998) byl předtím pracovníkem Správy CHKO; současná starostka Křivoklátu je manželkou zaměstnance správy. Obce ve sledovaném regionu nejvíce trápí údržba a výstavba komunikací, kanalizací a vodovodů.

Střetové oblasti

- Osada Pejšina: Správa CHKO vydala zamítavé stanovisko k asfaltování polní cesty
- Obec Slabce: Správa CHKO vydala zamítavé stanovisko k další výstavbě blízko zámku; při prodeji nebo pronájmu bývalé školní zahrady doporučuje obezřetnost.
- Obec Svatá: Správa CHKO zamítla stavební záměr dvou soukromých stavebníků a to z estetických důvodů.
- Odpady v rekreačních oblastech: Obce musí ze svého rozpočtu financovat likvidaci odpadu po turistech, uvítaly by pomoc Správy.
- Návrh biokoridoru z rybníků u Broum (Balaton): Obec žádá o finanční spoluúčast Ministerstvo životního prostředí.

Spolupráce

- NATURA 2000: Projednání vyhlášení ptačí oblasti proběhlo bez problémů.
- Vzdělávací a informační středisko CHKO v Křivoklátu-Budech: Konají se zde akce pro školy, obce, pedagogy a další zájemce z řad veřejnosti.
- Každoročnímu pořádání Evropského dne parků na Křivoklátsku je v tisku vždy věnována pozornost. Součástí programu je i prohlídka Národní přírodní rezervace Týřov s výkladem pracovníka Správy.
- V obci Svatá se Správa podílela na likvidaci černé skládky.
- Podpora výstavby čističek odpadních vod a plynofikace obcí prostřednictvím dotací určených pro obce na chráněných územích např. v obci Otročiněves.
- Budování naučných stezek a cyklostezek (U Eremita, Údolí ticha, projekt žáků 9. třídy v rámci tzv. projektového vyučování – stezka Paraplíčko, cyklo-mikroregion Hudlicko, Křivoklát-Rakovník)
- Vyhlášení památného stromu v Otročiněvsi
- Správa se podílí na Programu sociálního a ekonomického rozvoje v mikroregionu Balkán
- Správa CHKO pomáhá při získávání dotací v rámci titulu „Program péče o krajinu“ (např. Běleč – skanzen dřevěného uhlí, Slabce – regenerace zámeckého parku, lokalita Přední Losy ve Velké Bukové - výstavba mokřadu).

Chráněná krajinná oblast Třeboňsko

Zdroje: Českobudějovické listy; Jindřichohradecké listy; Tábořské listy; MF Dnes - Jižní Čechy

Období: 1998-2004 (6)

Klíčová slova: Třeboňsko, CHKO, chráněná krajinná oblast, biosférická rezervace, obce, podpora, soužití, spolupráce, konflikt

Počet nalezených záznamů: 65

Třeboňsko je oblastí bez extrémních problémů mezi ochranou přírody a ekonomickým rozvojem obcí.

Střetové oblasti

- Rybáři: Jejich hospodaření je poškozováno populací kormoránů (1998, 2002), a proto chtějí využít kompenzací ze zákona o náhradách škody způsobených některými chráněnými živočichy. Vyčíslení škod podle litery zákona se jeví jako problematické. S CHKO se vždy dohodli na redukci počtu kormoránů. Spolupracují při hnojení rybníků, dodržují doporučení Správy při zatěžování povrchových vod, při narušování mokřadních ekosystémů. Výměnou za kompenzace jsou ochotni se dohodnout a snížit chovy.
- Těžba šterkopísků: Obce spolu s CHKO odmítají těžbu v obci Krabonoš (1998), ostatní šterkovny spolupracují s CHKO, těží ve 2. a 3. zónách, používané metody nepoškozují spodní vody.
- Rozhledna v Chlumu u Třeboně: CHKO zamítla stavbu rozhledny a vysílače mobilních operátorů, který by bránil ve výhledu na kostelní věž (2001, 2).

- Kontroverzní kemp u pískoven ve Veselí nad Lužnicí holandského investora: CHKO dala připomínky k projektu (plot, kapacita, velikost), záměr pravděpodobně nebude realizován kvůli železničnímu koridoru, který se k jezerům přiblíží o 5 m.
- Výroba Dobré vody: CHKO a starostové obcí poukazují na nevhodnost stavby a zvyšování kamionové dopravy. Nedošlo k plánovanému rozšíření výroby (2000).
- Lázně Lavana v katastru obce Domanín: Správa CHKO vydala negativní stanovisko, záměr získal výjimku MŽP v 3. zóně. Po zkvalitnění záměru podle požadavků EIA očekávají investoři souhlas.
- Údržba silnic: V CHKO není možno v době náledí používat sůl. Výjimky jsou povoleny pouze na hlavních silničních komunikacích: Jindřichův Hradec, Veselí n. Lužnicí a Halámky. Inertní posypy způsobují ucpávání kanalizací.
- Kácení stromů: Po povodních v zátopových oblastech vzniklo 60 ha narušeného porostu. Správa CHKO schválila kácení, doporučuje ovšem vysadit nové stromy a nahradit problematické smrky stromy listnatými, nejlépe duby.

Spolupráce s obcemi ležícími na území Chráněné krajinné oblasti Třeboňsko

- NATURA 2000: Obce, další vlastníci a CHKO nevidí v tomto programu zásadní problém, území se kryje s dosavadními chráněnými oblastmi, kde jsou zvyklí na omezení a šetrné hospodaření.
- Správa CHKO pomáhá při získávání dotací ze státního rozpočtu (např. Státní fond životního prostředí, Phare) a spolupracuje při budování cyklotras a naučných stezek. Jako příklady lze uvést:
 - Jemčina (2001) CHKO pomohla obci získat dotace na údržbu a výsadbu zeleně z Jemčiny k mlýnu Šimanov a přislíbila pomoc při úpravě zámeckého parku.
 - Kanalizace (Břilice).
 - Čistírna odpadních vod (Lomnice, Chlum ...).
 - Naučná stezka Veselské rybníky.
 - Naučná stezka Trpnouzské blato.
 - Naučná stezka kolem lomnických rybníků.
 - Expozice „Krajina a lidé“ na třeboňském zámku.

Hodnocení socio-ekonomických podmínek založené na analýze dat z databází ČSÚ

Cíl

Toto hodnocení je součástí úlohy, ve které řešíme otázku, jakou roli hraje velkoplošné chráněné území v kontextu regionálního rozvoje. Hodnocení založené na analýze dat ČSÚ přitom představuje „pohled shora“ na danou problematiku. V rámci projektu je hodnocení doplněno i „pohledem zdola“, z perspektivy lidí, žijících přímo v modelových územích (část otázek dotazníku v již realizovaném šetření, a dosud nerealizované druhé kolo rozhovorů s klíčovými osobnostmi v území).

Metodika

Obecná formulace úlohy byla poměrně jednoduchá a skládala se ze dvou postupných kroků:

- První byl založen na statistické analýze získaných dat. Jeho cílem bylo zjišťování, zda existují rozdíly v úrovni (vybraných) sociálně ekonomických podmínek mezi územím CHKO a jeho okolím, či nikoliv.
- Druhým krokem je pak interpretace zjištěné situace, tj. odhad pravděpodobných příčin případných rozdílů, či naopak příčin jejich absence.

Pro operacionalizaci výše uvedených úloh bylo však nutno provést další kroky (jinými slovy řečeno, bylo nutné zavést další upřesňující předpoklady).

• První krok se týkal výběru samotných parametrů, které jsme zvolili pro analýzu socioekonomických podmínek území. Výběr se řídil použitými interpretačními rámci. V projektu jsou používány dva základní interpretační rámce pro vyhodnocení rozdílů mezi CHKO a jejím okolím. Prvním je koncept kvality života. Statistická data, která máme k dispozici, charakterizují její vybrané parametry. Kromě toho byla analyzována data popisující základní demografické charakteristiky obyvatel (seznam všech dosud použitých parametrů viz příloha č. 1). Subjektivní zhodnocení jejich kvality života přineslo již provedené dotazníkové šetření.

Druhým rámcem je teorie regionálního rozvoje. Fakticky jsme se rozhodli zaměřit se na analýzu ekonomického potenciálu území, popřípadě jeho handicapů. V rámci širokého proudu teorií regionálního rozvoje jsme nakonec vybrali institucionální přístup, který lze konec konců považovat i za most mezi dvěma v projektu řešenými problematikami (role chráněného území v regionálním rozvoji a chování Správy chráněného území, jako instituce, vůči ostatním aktérům v území). Problém, který nastal touto volbou, spočívá ale v tom, že podkladové informace nejsou zjistitelné z existujících statistických databází. Informace byla již částečně získána dotazníkovým šetřením, další informace budou zjišťovány speciálním empirickým terénním průzkumem (formou rozhovorů).

Dalším krokem bylo určení konkrétního obsahu pojmu „okolí CHKO“, o kterém jsme předpokládali, že tvoří pro CHKO širší socioekonomický kontext. Pro určení okolí byl zvolen iterační postup – od minimálního areálu po měřítko regionu. V prvním kroku byl zvolen, na základě předpokládaných vazeb území CHKO na své nejbližší okolí, minimální areál. Ten byl definován tak, že do něho spadají obce, jejichž alespoň jeden z katastrů je vzdálen do 20 km od hranice CHKO. Do takto definovaného okolí spadala pak i přirozená městská centra, obklopující CHKO (s výjimkou Hl. města Prahy, která je natolik specifická, že byla ze souboru a priori vyloučena). Pro oblast jižních Čech bylo možné použít všechny obce nalézající se na území kraje, což je vhodné vzhledem k analýze zaměřené na dvě oblasti (Šumava a Třeboňsko). Rozšíření našeho záběru na území celých jižních Čech bylo motivováno i tím, že za předpokladu takto zvoleného území bude zároveň z výsledků možno (a to bez dalších nákladů) vyčíst i informace o nové potenciálně navrhované CHKO Novohradské hory. Nakonec však bylo možno provést datové analýzy pro všechny okresy, jejichž některá část spadá do dvacetikilometrového okolí vlastních chráněných území - datové sady předávané z Českého statistického úřadu byly zpravidla poskytovány vždy pro celý okres. K analýze tak byla použitelná data z velké souvislé oblasti Čech - od jihu až po sever republiky.

• S tím souvisela i volba základní statistické jednotky. Oproti původnímu předpokladu, kdy byl jako základní statistická jednotka uvažován katastr, jsme po dohodě s kolegy na ČSÚ zvolili „obec“ jako základní statistickou jednotku. Důvodem změny byla dostupnost sociálně ekonomických dat, která jsou primárně sledována na úrovni obce. Tím je dána i nejmenší rozlišovací úroveň analýzy.

• U dat, která jsme přebírali od ČSÚ jsme museli řešit otázku jejich aktuálnosti. Základní rozhodnutí spočívalo v tom, že jsme v této fázi požadovali „pokud možno nejaktuálnější údaje“. Prozatím jsme tedy rezignovali na možnost sledování dynamiky rozvoje v historii. Důvodů bylo několik. Jeden z nich byl i ryze technický. Spočíval v tom, že se soubor statistických jednotek (tedy obcí) během posledních dvaceti let několikrát změnil (slučování a rozpad obcí), a konzistentní časová řada by vyžadovala přepočty, které nejsou mnohdy proveditelné. Druhým důvodem bylo i zadání úlohy, které předpokládalo zmapování aktuálního stavu, s minimálními odkazy

na minulost. Nicméně, pokud by se ukázala nutnost či účelnost historické analýzy těchto dat, stále počítáme s tím, že se o ni můžeme v nějaké (technicky proveditelné podobě) pokusit.

Data, která jsme získali, pocházejí ze dvou databází, jednak z Městské a obecní statistiky, jednak ze sčítání lidu. Tím byla dána i jejich aktuálnost. Data poskytovaná městskou a obecní statistikou byla převážně vztažena k roku 2002, respektive k roku 2003. Výjimky z tohoto pravidla představovala data popisující obchodní síť v území (z roku 1999) a data charakterizující rekreační vybavenost území (z roku 1996). Díky tomu, že právě v těchto parametrech proběhl v poslední době poměrně bouřlivý vývoj, data v té podobě, jak nám byla poskytnuta, mohla sloužit jen jako referenční hladina pro srovnání s aktuálním stavem. Stav obchodní sítě je možné zjistit jen empirickým terénním výzkumem. O možnosti získání aktuálních dat o rekreační vybavenosti území jsme od počátku roku jednali s krajskou divizí ČSÚ, do jejíž správy přešel z ústředí registr rekreačních objektů v ČR. Do dnešního dne však tento registr nebyl zpracován. Data nám tudíž dodnes nebyla poskytnuta. Z posledního sčítání lidu nám ČSÚ poskytl data popisující základní demografické parametry populace, vyjíždění za prací, vlastnictví nemovitostí a vybrané parametry životní úrovně. Tato data tedy popisují situaci k roku 2001. Problém byl s daty k výjezdu obyvatel z obcí trvalého bydliště za prací a studiem, protože tato data ze sčítání lidu v roce 2001 zpracovává ústředí ČSÚ a jsou zpřístupňována právě v těchto dnech. Jejich potřeba vyplývá z nutnosti především kvantifikovat vztah území biosférických rezervací s jejich okolím, který je zprostředkováván především pravidelnou migrací obyvatelstva.

Stav prací

Zmíněná dostupná data byla kompletně zpracována.

Stručné shrnutí výsledků

Výsledky zpracování jsou uvedeny v samostatných dokumentech dostupných na internetu - viz www.infodatasys.cz/vav2003/statistika/statistika.htm:

Matějka, K. (2004a): Hodnocení obcí podle zastoupení druhů pozemků

Matějka, K. (2004b): Ordinance sociálně-ekonomických charakteristik obcí

Z prvního dokumentu vyplývá, že existují dva hlavní gradienty, které ovlivňují využití krajiny (nebo v nichž se využití krajiny projevuje), tedy charakter krajiny (ten byl hodnocen na základě zastoupení různých druhů pozemků na území každé obce a většinou je dán přírodními podmínkami a charakterem obce). Prvým je gradient míry urbanizace území obce a druhým pak je gradient zemědělská-lesní krajina

Vzhledem k okolnosti, že charakter krajiny je odlišný v každém vlastním chráněném území a v jeho okolí, přičemž sociálně-ekonomické poměry jsou závislé i na charakteru krajiny a vlastní obce, nelze přímo srovnávat výsledky zpracování charakteristik sociálně-ekonomických poměrů ve vlastním území a v jeho okolí - takové srovnání by spíše vypovídalo o odlišnosti přírodních poměrů a osídlení.

Existuje silná prokazatelná závislost mezi první ordinační osou sociálně-ekonomických proměnných a mírou urbanizace. Na základě podrobné analýzy bylo prokázáno, že neexistuje rozdíl pro sledované parametry mezi obcemi ve středu, na okraji a mimo vlastní chráněné území, pokud odstraníme vliv rozdílného užití země, které je závislé především na charakteru přírodních podmínek území - minimálně ta část variace proměnných popisujících sociálně-ekonomické parametry obcí, která je vystižena první ordinační osou, není odlišná pro obce v chráněném území a mimo něj.

Byla odvozena proměnná (DIF_PCA1), kterou lze chápat jako určitý normalizovaný sociálně-ekonomický status obce, kde je provedena korekce na přírodní podmínky a stupeň urbanizace obce - čím je příslušná hodnota vyšší, tím jsou v obci "životní" podmínky příznivější.

Na mapě je znázorněna hodnota proměnné, která vyjadřuje určitý normalizovaný sociálně-ekonomický status obce, kde je provedena korekce na přírodní podmínky a stupeň urbanizace obce - čím je příslušná hodnota vyšší, tím jsou v obci "životní" podmínky pro obyvatele příznivější. Z hlediska hodnocení této proměnné ve sledovaných chráněných územích je možné konstatovat, že se tato území neliší od svého okolí. V celé širší skupině všech hodnocených obcí je přesto patrné vytváření určitých "shluků" obcí obdobného charakteru - vytváření takového obrazu však není žádným zřejmým způsobem ovlivňováno zřízením chráněného území (CHKO nebo NP). V oblasti Šumavy lze pozorovat určitou odlišnost (nižší status) západočeské (severozápadní) části území. Na Třeboňsku je odlišnější (vyšší status) skupina obcí ležících v okresech České Budějovice a Tábor nebo v jejich blízkosti společně s centrálním městem Třeboň. Na Křivoklátsku se opět projevuje vliv pražské aglomerace.

Některé vybrané statistické ukazatele byly vyhodnoceny v prostředí GIS. Tak lze například konstatovat následující:

Na mapě je patrné rozmístění výrazných středisek osídlení v zájmovém území. Taková výrazná střediska se nevyskytují v žádné ze sledovaných chráněných oblastí, většina zájmového území Šumavy má výrazně nižší hustotu obyvatel oproti přilehlým oblastem.

Na mapě je znázorněn podíl trvale obydlených domů z celkového počtu všech domů. Snížení tohoto podílu souvisí především se zvýšením počtu domů využívaných k rekreačním účelům. Tento jev je zřetelný jak na území Třeboňska, tak v ještě vyšší míře na území Šumavy.

Na mapě je znázorněn podíl domů ve vlastnictví soukromé fyzické osoby z celkového počtu všech domů. Tento podíl je výrazně snížený v oblasti Šumavy. V jiných částech území lze sledovat oblasti, kde je podíl soukromých fyzických osob jako vlastníků domů zvýšen - jedná se především o okolí Prahy, Domažlicko, Českobudějovicko a Táborsko, přičemž žádná z těchto oblastí nezasahuje do žádného sledovaného chráněného území.

Na následující mapě je znázorněna relativní změna počtu obyvatel v současných obcích (dle nyní platné územní organizace) v procentech - průměrná změna za jeden rok je vztažena k počtu obyvatel žijících na území obce v roce 1980. Patrná je koncentrace obyvatel v určitých centrech. Těmito centry na území Šumavy jsou obce Frymburk, Volary a Vimperk, dále též specifická malá obec Kubova Huť, v těsné blízkosti zájmového území se nachází další centrum koncentrace obyvatel - Prachatice. Výraznější snížení počtu obyvatel je patrné u obce Stožec ležící v centru jihočeské části chráněného území. Na velké části území nedošlo ke změně počtu obyvatel nebo tato změna byla nevýrazná. CHKO Třeboňsko se jeví odlišně - leží zde pouze dvě aglomerace, kde byl zaznamenán nárůst počtu obyvatel (Třeboň a Veselí nad Lužnicí). Na většině území došlo naopak ke snížení počtu obyvatel.

Z hlediska vývoje počtu obyvatel v obcích je území CHKO Křivoklátsko podobné Třeboňsku. Uvnitř vlastního CHKO leží jediná obec, kde byl pozorován vzrůst počtu obyvatel (Roztoky), na hranicích nebo těsně za nimi to jsou obce Rakovník, Nové Strašecí a Horní Bezděkov. Výrazný úbytek byl pozorován především v menších obcích (Lašovice, Hradiště), ale dále též v obcích jako Zbečno, Nezabudice, Hracholusky, Slabce, Podmokly a Ostrovec Lohota.

Na mapě je znázorněn podíl počtu dětí věku do 14 let včetně z celkového počtu všech obyvatel. Tento ukazatel rozlišuje na území Jihočeského kraje přibližně dva regiony: jižní s vyšším zastoupením dětí (sem náleží jižní část zájmového území Šumavy) a severní, kde zastoupení dětí je nižší. Přechodné postavení má území CHKO Třeboňsko, kde vedle sebe leží obce dosti rozdílného charakteru. Lze rovněž diskutovat a statisticky testovat závislost mezi tímto ukazatelem a jinými šetřenými charakteristikami (například vzdělanost). Území CHKO Křivoklátsko se zřejmě v tomto parametru neodlišuje od svého okolí.

Na mapě je znázorněn podíl počtu obyvatel věku nad 65 let včetně z celkového počtu všech obyvatel. Zde jsou patrné zvláště obce s výrazně nadprůměrným zastoupením starších lidí, kde lze dále očekávat výrazný úbytek počtu obyvatel a s ním spojené změny v sociálně-ekonomické sféře. Taková situace je v rámci nějaké sledované chráněné oblasti spíše vyjímečná (viz Křivoklátsko). Z hlediska průměrného zastoupení seniorů lze oblasti seřadit do zřetelného gradientu Šumava - Třeboňsko - Křivoklátsko.

Další významnou charakteristikou obyvatelstva je vzdělanost - na této mapě je znázorněn podíl počtu obyvatel bez vzdělání, se vzděláním základním a neukončeným a se středním odborným vzděláním bez maturity (vyučení) celkem k celkovému počtu obyvatel stáří 15 let a více. V jižních Čechách je možno rozeznat některá "centra vzdělanosti". Takové centrum se nalézá na území CHKO Třeboňsko (Třeboň) a v jeho okolí (České Budějovice, Jindřichův Hradec), obdobné centrum však schází na území jihočeské části Šumavy. Mírně odlišná se jeví situace ve středních Čechách, kde se projevuje fenomén Prahy a jejích některých satelitních obcí. Ten v kontrastu s nižší vzdělaností obyvatelstva území severozápadně od Prahy vytváří velmi strmý vzdělanostní gradient v území - a právě v jeho středu se nachází CHKO Křivoklátsko.

Obdobně jako u zastoupení kategorie osob s nejnižším vzděláním, rovněž zastoupení vysokoškolsky vzdělaného obyvatelstva označuje existenci určitých "center vzdělanosti" (jako nejvýznamnější jsou zachyceny například širší okolí Prahy a Českých Budějovic).

Na mapě je znázorněn podíl počtu osob žijících v domácnostech vybavených alespoň jedním osobním automobilem z celkového počtu všech osob. Tato vybavenost je nižší v příhraniční oblasti jižních Čech, což je zřejmé na území Šumavy (tam však zřejmě nesouvisí s umístěním chráněného území, protože k žádné změně nedochází při postupu směrem k východu - k Novohradským horám). Třeboňsko má rovněž sníženou vybavenost v tomto smyslu, ale tato charakteristika spíše závisí na jiných podmínkách, nežli je ochrana přírody, protože nelze pozorovat žádnou změnu opět ve východním směru, kde navazuje území Českomoravské vrchoviny. Žádné specifikum nelze zřejmě pozorovat na Křivoklátsku.

Obyvatel je "dobře vybaven" tehdy, má-li k dispozici (v domácnosti je vlastněn) telefon, automobil a počítač. Podíl obyvatel majících tuto charakteristiku je tedy pouze určitým teoretickým ukazatelem, který nicméně má vztah k charakteru materiálního zázemí obyvatelstva. Jak je patrné z následující mapy, "dobře vybavené obyvatelstvo" se soustřeďuje v určitých centrech obdobně jako obyvatelstvo s vyšším stupněm dosaženého vzdělání (vazba těchto ukazatelů je zapříčiněná i tím, že vzdělanější osoba potřebuje mít k dispozici dané předměty většinou více, nežli osoba s nižším vzděláním). V rámci sledovaných biosférických rezervací se tato centra zpravidla nevyskytují nebo nejsou výrazná.

Další navržený postup

Na základě provedené analýzy lze konstatovat, že se území CHKO prakticky neodlišuje od svého okolí, pokud situaci posuzujeme na základě námi vybraných socio-ekonomických charakteristik.

Dalším krokem bude interpretace dané situace a to pomocí přístupů institucionální ekonomiky. Jak už bylo řečeno výše, volba tohoto konceptu si vynutila další kolo semistandardizovaných rozhovorů s klíčovými osobnostmi. Rozhovory proběhnou v první polovině roku 2005 a to podle schématu uvedeného v příloze č. 2.

Přílohy

Příloha 1. Seznam šetřených statistických ukazatelů

A) Vybrané ukazatele obecní a městské statistiky

V následujícím seznamu jsou uvedeny vybrané primární ukazatele s rokem jejich zjišťování. V analýze byly používány zvláště pro konstrukci relativních parametrů, které jsou primárně nezávislé na velikosti obce (to však nevylučuje sekundární závislost - např. koncentraci prvku pouze v obcích nad určitou velikost, ať již plošnou nebo vyjádřenou počtem obyvatel).

Název ukazatele (v závorce použitý kód ukazatele)	Rok zjišťování
Katastrální plocha (ha) (KAT_PLO)	2002
Počet katastrů (KAT_A)	2002
Pošta - počet (V04)	2002
Veřejný vodovod (V05)	2002
Kanalizace (bez napojení na ČOV) (V07)	2002
Kanalizace (s napojením na ČOV) (V08)	2002
Plynofikace obce (V09)	2002
Skládka tuhých domovních odpadů (V10)	2002
Základní škola - nižší stupeň (1-5. ročník) (V12)	2002
Základní škola (1-9. ročník) (V13)	2002
Koupaliště a bazény (s provozovatelem nebo správcem) (V30)	2002
Hřiště (s provozovatelem nebo správcem) (V31)	2002
Samostatná ordinace praktického lékaře pro dospělé (V33)	2002
Detasované pracoviště samostatné ordinace praktického lékaře pro dospělé (V34)	2002
Prodejny potravin (V46)	1999
Samoobslužné prodejny potravin (V47)	1999
Celková výměra pozemků (ha) (V80)	2002
Orná půda (ha) (V81)	2002
Chmelnice (ha) (V82)	2002
Vinice (ha) (V83)	2002
Zahrady (ha) (V84)	2002
Ovocné sady (ha) (V85)	2002
Trvalé travní porosty (bývalé louky a pastviny) (ha) (V86)	2002
Zemědělská půda (ha) (V87=V81+V82+V83+V84+V85+V86)	2002
Lesní půda (ha) (V88)	2002
Vodní plochy (ha) (V89)	2002
Zastavěné plochy (ha) (V90)	2002
Ostatní plochy (ha) (V91)	2002

B) Vybrané ukazatele ze sčítání obyvatel, bytů a domů v roce 2001

Statistika domů

- Domy úhrnem (D01)
- Trvale obydlené domy celkem (D02)
- Z počtu trvale obydlených domů vlastnictví: soukr. fyz. osoba (D03)
- Z počtu trvale obydlených domů vlastnictví: obec, stát (D04)
- Z počtu trvale obydlených domů vlastnictví: bytové družstvo (D05)
- Z počtu trvale obydlených domů vlastnictví: ostatní vlastníci (D06)
- Z počtu trvale obydlených domů vlastnictví: nezjištěno (D07)

Struktura obyvatelstva

- Obyvatelstvo podle věku-0 až 14 let (O01)
- Obyvatelstvo podle věku-15 až 64 let (O02)
- Obyvatelstvo podle věku-65 a více let (vč. nezjištěného věku) (O03)

- Obyvatelstvo celkem (O04)
- Průměrný věk (O05)
- Obyvatelstvo 15leté a starší podle vzdělání-bez vzdělání (O06)
- Obyvatelstvo 15leté a starší podle vzdělání-základní a neukončené (O07)
- Obyvatelstvo 15leté a starší podle vzdělání-vyuč. a střední odborné bez maturity (O08)
- Obyvatelstvo 15leté a starší podle vzdělání-úplné střední s maturitou (O09)
- Obyvatelstvo 15leté a starší podle vzdělání-vyšší odborné a nástavbové (O10)
- Obyvatelstvo 15leté a starší podle vzdělání-vysokoškolské (O11)
- Obyvatelstvo 15leté a starší podle vzdělání-nezjištěné vzdělání (O12)
- Obyvatelstvo 15leté a starší celkem (O13)

Vybavenost domácností a obyvatelstva

- Bytové domácnosti celkem - počet bytů (E01), z toho:
 - jeden osobní automobil (E03)
 - dva a více osob. automobilů (E05)
 - telefon-pevná linka (E07)
 - telefon-mobilní (E09)
 - telefon-pevný i mobilní (E11)
 - osobní počítač-přípoj. internet (E13)
 - osobní počítač-bez připojení (E15)
 - rekreační objekt-vlastní (E17)
 - rekreační objekt-jiné možnosti (E19)
 - automobil, telefon, počítač ("Dobrá vybavenost") (E21)
- Bytové domácnosti celkem - počet osob v bytech (E02), z toho:
 - jeden osobní automobil (E04)
 - dva a více osob. automobilů (E06)
 - telefon-pevná linka (E08)
 - telefon-mobilní (E10)
 - telefon-pevný i mobilní (E12)
 - osobní počítač-přípoj. internet (E14)
 - osobní počítač-bez připojení (E16)
 - rekreační objekt-vlastní (E18)
 - rekreační objekt-jiné možnosti (E20)
 - automobil, telefon, počítač ("Dobrá vybavenost") (E22)

Vyjíždka a dojíždka obyvatelstva

- Vyjíždějící do zaměstnání a škol celkem-zaměstnaní-celkem (X01)
- Vyjíždějící do zaměstnání a škol celkem-žáci a studenti (X02)
- Vyjíždějící do zaměstnání a škol celkem-z toho: v rámci obce-zaměstnaní-celkem (X03)
- Vyjíždějící do zaměstnání a škol celkem-z toho: v rámci obce-žáci a studenti (X04)
- Vyjíždějící do zaměstnání a škol celkem-z toho: v rámci okresu-zaměstnaní-celkem (X05)
- Vyjíždějící do zaměstnání a škol celkem-z toho: v rámci okresu-žáci a studenti (X06)
- Vyjíždějící do zaměstnání a škol celkem-z toho: v rámci kraje-zaměstnaní-celkem (X07)
- Vyjíždějící do zaměstnání a škol celkem-z toho: v rámci kraje-žáci a studenti (X08)
- Vyjíždějící do zaměstnání a škol celkem-z toho: do jiného kraje-zaměstnaní-celkem (X09)
- Vyjíždějící do zaměstnání a škol celkem-z toho: do jiného kraje-žáci a studenti (X10)

C) Vývoj počtu obyvatel v obcích

Celkový počet trvale bydlících obyvatel v jednotlivých obcích sledovaného území je sledován na základě sčítání lidu, které probíhalo přibližně v desetiletých periodách. Údaje jsou vyjadřovány pro obce v jejich současně platném vymezení. Sledovány byly počty v následujících letech:

- 1961 (ukazatel OB1961)
- 1970 (ukazatel OB1970)
- 1980 (ukazatel OB1980)
- 1991 (ukazatel OB1991)
- 2001 (ukazatel OB2001)

D) Vypočítané poměrné ukazatele

Na základě výše uvedených ukazatelů byly vypočítány relativní (poměrné) ukazatele, které nemají přímý vztah k velikosti obce (ať již vyjádřené plochou pozemků, počtem obyvatel, počtem domů atd.). Těmito základními ukazateli byly proměnné

- OR01 - Zastoupení dětí (=O01/O04)
- OR02 - Zastoupení dospělých (=O02/O04)
- OR03 - Zastoupení seniorů (=O03/O04)
- OR08s - Podíl obyvatel bez maturity (=O06+O07+O08)/O13)
- OR10s - Podíl obyvatel s maturitou (=O09+O10)/O13)
- OR11 - Podíl obyvatel - absolventů VŠ (=O11/O13)
- OS_DO - Počet osob v domácnosti (=E02/E01)
- REG - Změna počtu obyvatel (v obyvatelích za rok počítaná jako směrnice regresní přímky mezi lety 1961 a 2001)
- REG_REL - Relativní změna počtu obyvatel (v procentech za 1 rok) (=100*REG/OB1980)
- HUSTOTA - Hustota obyvatel na 1 km² (=100*O04/V80)
- ER04s - Vybavenost automobily (=E04+E06)/E02)
- ER08 - Vybavenost pevnou telefonní linkou (=E08/E02)
- ER10 - Vybavenost mobilními telefony (=E10/E02)
- ER12 - Vybavenost telefony (pevný i mobilní současně) (=E12/E02)
- ER14s - Vybavenost osobními počítači (=E14+E16)/E02)
- ER18 - Vybavenost rekreačními objekty (=E18/E02)
- ER20s - Možnost použití rekreačního objektu (=E18+E20)/E02)
- ER22 - Dobrá vybavenost (=E22/E02)
- VR78 - Podíl ekonomicky aktivního obyvatelstva (=V78/V77)
- VR79 - Podíl žadatelů o práci (=V79/V78)
- VR81 - Podíl orné půdy (=V81/V80)
- VR82 - Podíl chmelnic (=V82/V80)
- VR83 - Podíl vinic (=V83/V80)
- VR84 - Podíl zahrad (=V84/V80)
- VR85 - Podíl ovocných sadů (=V85/V80)
- VR86 - Podíl trvalých travních porostů (=V86/V80)
- VR88 - Podíl lesní půdy (=V88/V80)
- VR89 - Podíl vodních ploch (=V89/V80)
- VR90 - Podíl zastavěné plochy (=V90/V80)
- VR91 - Podíl ostatních ploch (=V91/V80)
- XR01 - Podíl vyjíždějících do zaměstnání (=X01/O02)
- XR02 - Podíl vyjíždějících do škol (=X02/(O01+0.20*O02))
- XR07s - Podíl dálkově vyjíždějících (mimo okres) (=X07+X09)/O02)

Tyto ukazatele byly vypočítány pro všechny obce a v této podobě sloužily pro porovnávání jednotlivých obcí (například pro jejich mnohorozměrnou statistickou analýzu. Při výpočtu průměrných charakteristik pro určitý soubor obcí je možno použít buď průměr těchto relativních ukazatelů (ten pak bude vypovídat o "průměrné" obci zahrnuté v souboru). Pro charakterizaci regionu tvořeného obcemi zahrnutými do tohoto souboru obcí (ať již regionu územně souvislého nebo nesouvislého) však byl upřednostňován druhý způsob výpočtu - relativní ukazatele byly počítány obdobně avšak z hodnot sumy každého primárního ukazatele přes všechny obce v souboru. Ukazatele vypočítané tímto způsobem lépe charakterizují území bez ohledu na případnou vysokou nerovnoměrnost některých primárních ukazatelů mezi obcemi.

Příloha 2. Témata rozhovorů (CHKO/NP a regionální rozvoj)

Cílem je získat poznatky, umožňující prostorové a časové srovnávání ekonomických výkonů, potenciálu a struktury chráněných území a to jak mezi sebou tak ve vztahu k referenčním regionům. To vše za účelem vyhodnocení jejich stávajícího i v budoucích obdobích možného hospodářského vývoje.

Regionální vybavenost produkčními faktory

- Jaké jsou v území průměrné příjmy; je území z tohoto hlediska spíše homogenní nebo dochází k příjmové diferenciaci.
- Narůstá či klesá poměr mezi objemem základních fondů a investicemi.
- Jaký je rozsah (z hlediska změn v čase) a podíl hospodářsky (popřípadě urbanisticky) využívané půdy a jak se vyvíjí cenová hladina, pokud jde o pozemky a nemovitosti obecně.
- Jaká je struktura ekonomicky aktivního obyvatelstva, které dojíždí za prací (každodenně i jinak) mimo její území.
- Je nabídka na trhu práce, po stránce rozsahu a struktury, dostačující vzhledem k potřebám místních podniků.
- Jaké je míra nezaměstnanosti a jaký je její časový průběh. Které jsou převažující příčiny nezaměstnanosti a jak se měnily během posledních 10 let.

Vývoj odvětvové struktury

- Která odvětví jsou v území nejvíce zastoupena, pokud jde o zaměstnanost.
- Jak jsou hospodářské činnosti v souladu s přírodními zdroji, se strukturou trhu práce a s předpokládanými způsoby využívání pozemků.
- Která hospodářská odvětví (nebo obory) lze z hlediska ekonomického vývoje ve sledované oblasti považovat za odvětví nosná, nejdůležitější.
- Jaký je podíl a struktura výsledků hospodářské činnosti, jejichž nabídka a poptávka se uskutečňuje mimo vlastní území.

Účinky regionální politiky

- Je území v současnosti předmětem uplatňování některé z forem regionální politiky (ve smyslu buď podpory za účelem vyrovnávání rozdílů v hospodářské úrovni v porovnání s jinými územními celky nebo jako způsob účinnějšího využívání specifických kvalit a zdrojů, které se v daném území vyskytují). Jak to funguje?
- Která opatření regionální politiky, jak ji známe z praxe EU, by pro rozvoj daného území byla nejúčelnější. Jsou pro to splněny předpoklady nebo jaké předpoklady by měly být splněny.

Institucionální struktura ovlivňující socioekonomický vývoj

- Koho konkrétně lze považovat za klíčové hráče v daném území (ve smyslu pozice poskytující vliv na hospodářské dění, finanční dostupnosti, informovanosti a rozhodovacího prostoru). Jaké faktory ovlivňují jejich chování (rozhodování).
- Které instituce hrají rozhodující roli v regionálním rozvoji; jak efektivně fungují, na řešení jakých problémů (či na aplikaci jakých opatření) by měly zaměřit především svoji pozornost.
- Jak se situace změnila během posledních deseti let; jaké konkrétní momenty lze považovat za klíčové ve vývoji institucionálního zabezpečení regionálního rozvoje (zformování mikroregionu, založení sdružení obcí, rozvojové agentury, atd.)

Potenciální Respondenti:

Pracovníci Krajského úřadu, představitelé Správy CHKO/NP, starostové obcí, představitelé hospodářské komory, vybraní podnikatelé, ostatní klíčové osobnosti.

Sociologický dotazníkový průzkum

Výsledky dotazníkového průzkumu jsou jedním z podkladů pro návrh komunikační strategie připravované pro Správu CHKO. Jako další podkladové materiály budou použity:

- Výsledky monitoringu regionálního tisku a jeho obsahové analýzy. Ta měla za cíl identifikovat „mediální image“ chráněných oblastí, především pak medializované případy dobré spolupráce nebo naopak konfliktů mezi Správou chráněného území a obcemi.
- Výsledky rozhovorů s klíčovými osobnostmi v území zaměřenými na vztah Správy k ostatním hráčům v území.
- Výsledky analýzy oficiálních statistických dat zaměřených na socioekonomický rozvoj místních komunit.

Cíl

Sociologický dotazníkový průzkum je součástí hodnocení socioekonomických předpokladů participativního managementu vybraných velkoplošných chráněných území. Má dvojitý cíl - zmapovat názory místní populace jednak na vlastní socioekonomickou situaci, jednak jejich vztah k CHKO, popřípadě k NP.

Metodika

Struktura dotazníku byla konzultována s jednotlivými Správami CHKO a NP. Finální verze dotazníku je uvedena ve formátu PDF na internetové adrese www.infodatasys.cz/vav2003/dotaznik.pdf, společně s poznámkami pro tazatele.

Základním souborem byla místní dospělá populace, tj. lidé starší 15 let mající trvalé bydliště v jednom z modelových území. Výběrový soubor byl ze základního souboru odvozen kombinací kvótního a náhodného výběru. Jako kvóty posloužily velikostní kategorie sídelních jednotek, ve kterých respondenti trvale bydlí. Náhodný výběr konkrétních respondentů pak proběhl dvoukolově. V prvním kole byla vybrána sídla (pro tento účel byla identifikována všechna sídla v každém zájmovém území a v jeho těsné blízkosti) reprezentující každou ze zvolených tříd. V takto vybraných sídlech byli pak náhodně vybráni konkrétní respondenti. (struktura výběrového souboru podle jednotlivých sídelních jednotek viz příloha č. 2). Plánovaná velikost výběrového souboru byla 1 150 respondentů. Výběrový podíl činil 1,86% souboru základního. Tím byly vytvořeny všechny předpoklady proto, aby výběrový soubor byl z hlediska námi zkoumaných otázek souborem reprezentativním.

Pro terénní sběr dat byla zvolena metoda vyplňování dotazníků za asistence tazatelů. Tím byla zaručena vysoká návratnost vyplněných dotazníků. Roli tazatelů sehráli studenti středních škol mající sídlo buď přímo v modelovém území nebo v jeho blízkosti. Před vlastním terénním šetřením byli tazatelé vyškoleni pracovníky výzkumného týmu.

Stav prací

Samotný terénní sběr dat proběhl v letních měsících červenci a srpnu letošního roku. V měsíci září byly dotazníky vybrány od tazatelů. Součástí celé akce byly i semináře s jednotlivými skupinami tazatelů, na kterých se diskutovaly jejich postřehy z výzkumu a případně další informace, které nebyly přímo součástí dotazníku, nicméně s jeho tematikou souvisely. Tím se podařilo vytvořit i určitou doplňkovou informační bázi, důležitou pro interpretaci výsledků z dat odvozených. Celkem se navrátil 1 081 vyplněný dotazník (návratnost byla tedy 94%). Uzavřené otázky dotazníku byly nakódovány. Otevřené kvalitativní otázky se v současné době (tj. k 22. 11. 2004) zpracovávají. K tomuto datu byly také provedeny první statistické analýzy kvantitativních údajů a to pomocí programů SPSS 12.0.1 for Windows, Statistica 5 a další matematicko-statistické programy.

Byla provedena analýza 1. stupně u všech otázek v dotazníku, kterou byla popsána distribuce hodnot všech proměnných a to podle jednotlivých modelových území.

Analýzou 2. stupně byla zatím testována základní otázka, nakolik významně jsou hodnoty proměnných odlišné v jednotlivých modelových územích. Jinými slovy řečeno, testovala se míra odlišnosti jednotlivých území vzhledem k odpovědím na dané otázky.

Rozdělení získaných dat a jejich prvotní statistické vyhodnocení je uvedeno v rámci PDF dokumentu na adrese www.infodatasys.cz/vav2003/anal_dotaz.pdf.

Struktura celého datového souboru byla studována za pomoci metod mnohorozměrné analýzy. Pomocí klasifikačních a ordinačních metod byly hledány významné skupiny odpovědí a též hlavní faktory, které determinují charakter odpovědí. Výsledky jsou dostupné ve formátu PDF na adrese www.infodatasys.cz/vav2003/res_dotaz.pdf.

Stručné shrnutí dosavadních výsledků

Klasifikační a ordinační analýza

Ukázalo se (viz citovaný dokument s výsledky), že celý datový soubor je jen velmi slabě podmíněn - to znamená, že na charakteru odpovědí se u každého tazatele uplatňuje široká řada faktorů. Přesto lze nalézt dva základní faktory, které mají nepopíratelný vliv - první lze vyjádřit jako vztah k přírodě a ochraně přírody, druhým pak je celková životní spokojenost.

Analýza 1. stupně

Lidé žijící ve zkoumaných chráněných územích vykazují charakteristiky stabilizované populace. Na území jsou vcelku vázáni. Většina z nich tam žije delší dobu nebo se tam dokonce narodila. K území je poutají především sociální vazby – rodina, přátelé, práce, byt a v neposlední řadě i vlastnictví nemovitostí. Konec konců, většina z nich také nemusí vyjíždět za prací či studiem mimo území. O odstěhování z území v dřívější většině ani neuvažují. Základním úhlem pohledu na vybavenost obce je u nadpoloviční většiny obyvatel přesvědčení o přiměřenosti úrovně vybavení obce vzhledem k její velikosti. V podstatě si nestěžují na svoji ekonomickou situaci.

Ve svém každodenním životě se nezdají být příliš ovlivněni faktem, že žijí v chráněném území. Většina z nich se ani nedostala s pracovníky Správy do kontaktu. Mínili tím zřejmě jen kontakt úřední, protože většina z dotázaných využívá alespoň občas nějaké zařízení Správy a nezanedbatelný podíl z nich se již také zúčastnil nějaké akce spojené s ochranou přírody. Vysoce hodnotí roli, kterou hraje CHKO/NP při vytváření turistické atraktivitu regionu. Jejich hodnocení je jasné – CHKO turistickou přitažlivost zvyšuje a co se týká turistů, jejich počet zatím nepřesáhl únosnou míru.

Analýza 2. stupně

Vazba na území: Ve všech čtyřech zkoumaných územích žijí převážně lidé, kteří se tam také narodili. Nicméně dominance této kategorie je v NP statisticky průkazně nižší, než v ostatních územích. Národní park se od CHKO mírně odlišuje i důvody, které tam lidé drží. Kromě výše uvedených sociálních důvodů vazby na území se mezi nimi často objevuje i příroda.

Obec a hodnocení její vybavenosti: Obecně lze konstatovat, že lidé ve všech územích jsou spíše spokojeni se vzhledem obce a s jejím technickým vybavením. Míra jejich spokojenosti se však liší. V tomto ohledu se ukazují rozdíly především mezi Šumavou a Křivoklátskem. Nedostatek služeb deklarují naopak obyvatelé národního parku, kteří se v hodnocení odlišují jak od obyvatel „nešumavských“ území, tak i od obyvatel samotné CHKO Šumava.

Osobní situace: Zatímco reflexe ekonomické situace byla ve všech sledovaných územích více méně stejná (a více méně pozitivní), názor na možnost zapojení se do lokálního veřejného života soubor diferencoval. V tomto ohledu se ukazuje rozdíl mezi Šumavou a Křivoklátskem jako statisticky významný

CHKO/NP a znalosti: Otázka na znalost loga se nakonec ukázala být trochu nejednoznačná. Problém byl v samotném termínu „logo“. Někteří respondenti jej zaměňovali s „cedulí se státním znakem“, která označuje území každé CHKO. Spojitost území se statutem biosférické rezervace je nejvíce známo na Křivoklátsku. Plán péče znají zase spíše lidé v NPŠ, i když i tam podíl těch, kteří jej znají nepřesahuje třetinu dotázaných. V míře informovanosti o tom, co se v CHKO/NP děje, se od sebe statisticky významně odlišují území Šumavy a Křivoklátska, přičemž hlavní zdroje informací zůstávají ve všech územích více méně stejné – televize, tisk, přátelé a známí, informační materiály CHKO, které jsou v případě NP nahrazeny informačními středisky.

CHKO/NP a rozvoj obce/regionu: Lidé, kteří žijí v chráněné krajinné oblasti, jsou docela rádi, že se tam jejich obec nachází, nebo o tom nepřemýšlejí. V tom se podstatně odlišují od obyvatel NP, z nichž téměř třetinu představují „nespokojenci“. Mezi nimi je i největší podíl těch, kteří hodnotí vyhlášení chráněného území jako nevýhodu pro jejich osobní život. Na druhé straně má ale téměř 40% z nich nějakou představu o tom, jak lze existenci NP využít ve svůj prospěch. Nicméně čtvrtina dotázaných v NP také zastává názor, že vyhlášení parku negativně ovlivňuje jejich životní úroveň. Tím se park odlišuje od ostatních studovaných území, ve kterých je podíl nositelů takového názoru podstatně nižší.

Správa CHKO/NP: Národní park se od všech ostatních území odlišuje tím, jak lidé hodnotí zaměstnance Správy. Zatímco v CHKO se k tomuto tématu většina lidí nedokáže vyjádřit, v národním parku jsou kritičtější. Může to být dáno i tím, že téměř třetina z nich je se Správou NP v kontaktu.

Pokud bychom se měli pokusit o shrnutí výše uvedeného, lze konstatovat, že existují rozdíly mezi národním parkem na jedné straně a chráněnými krajinnými oblastmi na straně druhé. Kromě tohoto rozdílu však existují rozdíly mezi jednotlivými CHKO, především pak mezi Šumavou a Křivoklátskem.

Dosavadní statistické analýzy nám dovolují pouze tyto rozdíly konstatovat, nikoliv však interpretovat. Nicméně si dovoluujeme vyslovit názor, že dosavadní výsledky podporují vstupní hypotézu, která vedla k volbě modelových oblastí. Jednotlivá území se od sebe liší nejen v přírodních parametrech, ale i v parametrech sociálně ekonomických. Jako nejslibnější vysvětlující faktory těchto rozdílů se zatím jeví:

- Kontinuita/diskontinuita socioekonomického vývoje v jednotlivých územích
- Gradient od krajiny více méně rurální ke krajině příměstského typu (zázemí metropole)

- Obecně vzdálenost od urbánních center
- Přeshraniční efekt
- Délka trvání CHKO/NP
- Míra ochrany přírody

Předpokládáme, že výše uvedené faktory by mohly vysvětlovat rozdíly mezi jednotlivými územími týkající se vazby obyvatel na území, hodnocení obce a osobní situace. Nicméně při hledání příčin rozdílů ve vztahu k CHKO bude nutné, kromě těchto faktorů, vzít v úvahu i historii chování té které Správy (to bylo a je zjišťováno formou polostandardizovaných rozhovorů s klíčovými osobnostmi v území).

Výše uvedené faktory, pokud se potvrdí jejich vysvětlující vliv na rozdíly v socioekonomické situaci v jednotlivých územích, popřípadě faktory další, které vyplynou z interpretace rozdílů mezi jednotlivými územími, bude třeba brát do úvahy jako určité klíčové body „limitující“ zobecnitelnost našich dalších závěrů.

Další navržený postup

Po analýze míry rozdílnosti mezi územími bude následovat analýza „uvnitř“ jednotlivých území, která by měla mít už explanační charakter. Zatímco dnes už můžeme konstatovat, v jakých parametrech se jednotlivá území liší, úkolem dalších prací bude nalézt odpověď, „proč tomu tak je“. Konkrétně to znamená:

- Dokončit statistickou analýzu „uvnitř území“ a její výsledky interpretovat.
- Výsledky formulovat jako podmínky vymezující „prostor aplikovatelnosti“ navržené metodiky participativního managementu

Příloha. Struktura výběrového souboru podle sídel

CHKO Třeboňsko

obec	sídelní jednotka	obyvatel	dotazníků
TŘEBOŇ	Třeboň	7317	95
Suchdol nad Lužnicí	Suchdol nad Lužnicí	2803	36
Chlum u Třeboně	Chlum u Třeboně	1801	24
LOMNICE NAD LUŽNICÍ	Lomnice nad Lužnicí	1585	20
TŘEBOŇ	Břilice	674	9
Majdalena	Majdalena	501	7
Domanín	Domanín u Třeboně	258	7
Rapšach	Rapšach	493	6
Stříbřec	Stříbřec	237	6
Klec	Klec	197	6
Novosedly nad Nežárkou	Novosedly nad Nežárkou	377	6
Lužnice	Lužnice	366	5
Bošilec	Bošilec	192	5
VESELÍ NAD LUŽNICÍ	Horusice	171	5
Staňkov	Staňkov	156	5
Novosedly nad Nežárkou	Kolence	148	5
Dvory nad Lužnicí	Dvory nad Lužnicí	327	5
Hamr	Hamr	310	4
TŘEBOŇ	Branná	291	4
Chlum u Třeboně	Žíteč	183	4
Halámky	Halámky	168	4
TŘEBOŇ	Přeseka	125	4
Chlum u Třeboně	Mirochov	110	4
TŘEBOŇ	Holičky u Staré Hlíny	97	4
Staňkov	Staňkov	87	4
Hrachoviště	Hrachoviště u Třeboně	78	4
Nová Ves nad Lužnicí	Nová Ves nad Lužnicí	71	4
Dynín	Lhota u Dynína	49	4
TŘEBOŇ	Branná - obora	34	4
Celkem		19 206	300

CHKO Šumava

obec	sídelní jednotka	obyvatel	dotazníků	okres	
Přední Výtoň	Přední Výtoň	160	4	CK	
Přední Výtoň	Pasečná	45	4	CK	
Hořice na Šumavě	Hořice na Šumavě	703	7	CK	
HORNÍ PLANÁ	Horní Planá - Hůrka	152	4	CK	
HORNÍ PLANÁ	Horní Planá - Pernek	79	4	CK	
HORNÍ PLANÁ	Horní Planá	1891	23	CK	
Frymburk	Frymburk - Milná	83	4	CK	
Frymburk	Frymburk	1213	15	CK	
Černá v Pošumaví	Černá v Pošumaví - Bližná	89	4	CK	
Černá v Pošumaví	Černá v Pošumaví - Mokrá	39	4	CK	
Černá v Pošumaví	Černá v Pošumaví	629	7	CK	80
ŽELEZNÁ RUDA	Železná Ruda	1586	20	KT	
Čachrov	Chvalšovice u Čachrova	29	4	KT	
Velhartice	Velhartice	460	6	KT	
Běšiny	Úloh	62	4	KT	
SUŠICE	Dolní Staňkov	250	4	KT	
Rejštejn	Rejštejn	166	5	KT	
NÝRSKO	Nýrsko	4394	54	KT	
Hlavňovice	Milínov	197	5	KT	
Dešenice	Milence	145	4	KT	
HARTMANICE	Kochánov III	32	4	KT	
KAŠPERSKÉ HORY	Kašperské Hory	1494	18	KT	
Velhartice	Chotěšov u Velhartic	111	4	KT	
HARTMANICE	Hartmanice I	714	9	KT	
Hamry	Hamry na Šumavě	119	5	KT	
HARTMANICE	Dolejší Krušec	18	4	KT	
Dlouhá Ves	Dlouhá Ves u Sušice	643	8	KT	
Dešenice	Dešenice	440	6	KT	
SUŠICE	Červené Dvorce	129	5	KT	
Strážov	Brtí	54	4	KT	
Strážov	Božtěšice na Šumavě	21	4	KT	
Běšiny	Běšiny	638	8	KT	185
Zdíkov	Zdíkov	1078	13	PT	
Záblatí	Záblatí u Prachatic	241	6	PT	
VOLARY	Volary	3954	48	PT	
VIMPERK	Vimperk	7500	91	PT	
Šumavské Hoštice	Šumavské Hoštice	315	5	PT	
Zbytiny	Zbytiny	193	6	PT	
Stachy	Stachy - Kůsov	174	4	PT	
VOLARY	Chlum u Volar	22	2	PT	
Stachy	Stachy -Bláhov	8	2	PT	
Stachy	Stachy	551	6	PT	
Buk	Včelná pod Boubínem	16	2	PT	
Horní Vltavice	Račí	14	2	PT	
Nová Pec	Nová Pec	448	5	PT	
Nicov	Nicov	70	4	PT	
VOLARY	Mlynářovice u Volar	36	4	PT	
Lenora	Lenora	641	8	PT	
Zdíkov	Zdíkovec	139	4	PT	
VIMPERK	Hrabice	183	5	PT	
Horní Vltavice	Horní Vltavice	376	5	PT	
Křišťanov	Křišťanov	60	4	PT	
Buk	Buk pod Boubínem	229	5	PT	
VIMPERK	Boubská	105	4	PT	235
Celkem		33 138	500		500

CHKO Křivoklátsko

obec	sidelní jednotka	obyvatel	dotazníků
Hýskov	Hýskov	1 210	23
Nížbor	Nížbor	1 170	22
Hudlice	Hudlice	1 164	21
Roztoky	Roztoky u Křivoklátu	905	18
Broumy	Broumy	737	14
Bratronice	Bratronice u Kladna	677	13
Kublov	Kublov	563	11
Křivoklát	Křivoklát	495	10
Nový Jáchymov	Nový Jáchymov	526	9
Bzová	Bzová u Hořovic	414	8
Sýkořice	Sýkořice	416	7
Svatá	Svatá	377	7
Městečko	Městečko u Křivoklátu	376	7
Slabce	Slabce	356	7
Zbečno	Újezd nad Zbečnem	186	7
Nížbor	Žloukovice	179	7
Hředle	Hředle u Zdic	307	6
Běleč	Běleč	293	6
Račice	Račice nad Berouнкou	153	6
Všetaty	Všetaty u Rakovníka	311	5
Podmokly	Podmokly nad Berouнкou	254	5
Zbečno	Zbečno	241	5
Otročiněves	Otročiněves	224	5
Drahoňův Újezd	Drahoňův Újezd	144	5
Hřebečnky	Hřebečnky	141	5
Pustověty	Pustověty	139	5
Pavlíkov	Skřivaň	134	5
Trubská	Trubská	121	5
Broumy	Broumy	61	5
Mlečice	Mlečice	262	4
Březová	Březová u Hořovic	239	4
Točnick	Točnick	238	4
Velká Buková	Velká Buková	217	4
Branov	Branov	215	4
Karlova Ves	Karlova Ves	113	4
Hracholusky	Hracholusky nad Berouнкou	84	4
Slabce	Skupá	52	4
Hřebečnky	Újezdec u Rakovníka	37	4
Čilá	Čilá	24	4
Slabce	Rousínov u Rakovníka	1	1
Celkem		13 756	300

Semistandardizované rozhovory s klíčovými osobnostmi

Informace získané rozhovory s klíčovými osobnostmi jsou jedním z podkladů pro návrh komunikační strategie připravované pro Správy CHKO. Klíčové osobnosti byly reprezentovány pracovníky Správ chráněných území, starosty dotčených obcí, regionálními politiky, zástupci NGO a vybranými podnikateli. Jako další podkladové materiály budou použity

- Výsledky monitoringu regionálního tisku a jeho obsahové analýzy. Ta měla za cíl identifikovat „mediální image“ chráněných oblastí, především pak medializované případy dobré spolupráce nebo naopak konfliktů mezi Správou chráněného území a obcemi.
- Výsledky dotazníkového průzkumu zaměřeného na zmapování názorů místní populace, a to jak na vlastní socioekonomickou situaci, tak na vztah k CHKO, popřípadě k NP.
- Výsledky analýzy oficiálních statistických dat zaměřených na socioekonomický rozvoj místních komunit.

Cíl

Cílem rozhovorů bylo získat přehled o historii vztahů mezi správou a „těmi ostatními“. Šlo tedy o srovnání současné situace s minulostí.

Metodika

Rozhovory se uskutečnily se v druhé polovině roku 2004. Byly strukturované podle určitého schématu. Postup byl následující: byl pořízen zvukový záznam průběhu rozhovoru, který byl následně přepsán do počítače a opatřen našimi poznámkami a komentáři.

Stav prací

Sérii rozhovorů předcházela analýza regionálního tisku. Na základě jejích výsledků byla z námi zvolených modelových území pouze Šumava identifikována jako „problémová oblast“. Z těchto důvodů jsme zatím oslovili především klíčové osobnosti spjaté s tímto územím, popřípadě s celými jižními Čechami. Zatím bylo realizováno 10 rozhovorů. Nicméně navíc lze za součást této fáze šetření považovat i účast výzkumného týmu na panelové diskusi na téma „Ochrana přírody kontra rozvoj obcí“. Celá akce byla pořádána Ministerstvem životního prostředí v rámci Ekofilmu 2004. Výstupy z diskuse byly rovněž zaznamenány na elektronické médium a dále zpracovány výše uvedeným způsobem.

Stručný souhrn z dosud provedených rozhovorů

Pokud není v dalším uvedeno jinak, příklady výroků respondentů hodnotí situaci na Šumavě.

Dvě obecnější informace (i nad rámec struktury rozhovoru)

- Zjistili jsme, že všechny Správy chráněných území cítí potřebnost informace o socioekonomických parametrech spravovaných oblastí (nebo přesněji řečeno, tuto potřebu deklarovali). „Socioekonomické informace, to je prostor, který nám uniká“, konstatovali. Uváděli to většinou v souvislosti s přípravou nového plánu péče. Ve svém současném plánu mají popis situace z doby jeho vzniku; jsou si však vědomi rychlosti zastarávání tohoto typu informací. Uvítali by aktualizaci dat, ovšem, a to je podstatné, ve stávající struktuře dané zřejmě metodikou Plánu péče.

Ve všech územích se ukazuje, že nezaměstnanost (nebo alespoň její hrozba) v území se může stát nebezpečím pro ochranu přírody. „Když jsou lidé v situaci, že ztratí práci a musí se snažit uživit za každou cenu, ohledy na přírodu jdou stranou“. Respondenti tím naráželi na problém rozvoje ekonomických aktivit za každou cenu. Z toho vyplynul i jejich požadavek na vypracování „ekonomické rozvahy“, která by zachytila, „co tu je, co ekonomicky padá a co tu prosperuje“.

Ekonomickou argumentaci používá především „druhá strana“ reprezentovaná většinou představiteli obcí nebo regionu. Jako příklad může posloužit i situace v Boleticích (úvahy o vybudování velkého lyžařského areálu na území, které spadá do ploch systému NATURA 2000). Problematika je většinou zasazována do kontextu regionu, především pak do kontextu jeho pracovních příležitostí. Argumentuje se tím, co všechno bylo na Šumavě zrušeno za poslední roky - jaké aktivity a firmy. „Potom region hledá, kde vytvořit zaměstnanost, kde vytvořit podmínky ve službách.“ V tomto světle je pak areál Boletic vnímán jako dobrá příležitost pro regionální rozvoj.

To, po čem v této situaci jednotlivé Správy volají, je vytvoření „inverzní zonace CHKO“, tj. vytvoření zón vhodnosti pro jednotlivé ekonomické aktivity v rámci CHKO.

- Správy CHKO (nebo alespoň některé z nich) se dostávají do situace, kdy „ztrácejí partnery ve vědeckých institucích“. Například Botanický ústav AV ČR v Třeboni byl vždy pro třeboňskou Správu určitým zázemím, které stálo za Správou jako odborná skupina. Lze dokonce prohlásit, že celá specializace výzkumů byla zaměřena ve prospěch ochrany přírody, a to už dnes není. „Věda je dnes jinde. I ekologicky zaměřené obory mají jiné priority a nemají potřebu angažovat se v ochraně přírody.“

Priority Správy CHKO / NP (vč. nástrojů prosazování)

- Plán péče je snad nejdůležitějším dokumentem při hledání cest pro udržení stavu biodiversity v území v žádoucím stavu. Na proces jeho projednávání se můžeme dívat i jako na nástroj, popřípadě platformu, komunikace mezi Správou a zainteresovanými obcemi. Jeho použitelnost v této funkci má ale své limity. Jsou to svým způsobem „systémová“ omezení, která vyplývají ze struktury informace požadované jednotnou metodikou. Na základě analýzy návrhu nové metodiky tvorby plánu péče, kterou navrhuje ministerstvo, lze konstatovat následující. Je to obecná šablona, kterou lze naplnit mnoha způsoby. O úspěchu jeho aplikace bude tedy vždy rozhodovat konkrétní „manifestace“ obecných zásad. Podkladem pro zpracování plánu péče je dokument „Rozbory CHKO“, kde se analyzují podmínky území. Je tam i poměrně rozsáhlý oddíl „Lidské činnosti ovlivňující stav přírody a krajiny“. Už z názvu je patrné, že pohled je redukován více méně na hospodářské aktivity člověka. Místní populace není charakterizována ničím jiným, než technicko ekonomickými parametry. Chybějí sociálně demografické charakteristiky a parametry popisující kulturní aspekty života místních lidí. To znamená, že chybějí právě ty „hlubinnější“ proměnné, skryté faktory, které ovlivňují ony manifestní hospodářské aktivity. Z hlediska vlivu na přírodu se sice jedná o příčiny, nicméně z hlediska sociálně ekonomického se jedná o důsledky, jejichž příčiny však jsou již mimo zorné pole navrhovatelů metodiky. Zdá se, že hlavním důvodem je fakt, že tuto metodiku sestavovali přírodovědci, tj. odborníci v ochraně přírody. Je to zřejmě historické dědictví ochranařství a pohledu na člověka. Člověk je vnímán jako něco externího vůči ekosystému. Metodice Rozborů by se dala vytknout ještě jedna věc. Je pouze deskriptivní a to deskriptivní ve smyslu popisu současného stavu. Analýza možných trendů vývoje společenských jevů chybí. To potom snižuje šanci aplikace plánu péče „bezbolestnou“ cestou.

Problém malé operacionality Plánu péče je na všech správách jistým způsobem pociťován, soudě alespoň podle následujícího výroku jednoho ze zaměstnanců: „To, co bychom potřebovali, je materiál, kde by byla stanovena nejen pravidla, ale i způsob, jak toho dosáhnout. Především chybí operační plány – kdo, co, kdy, jak a za kolik má udělat.“

Pozice Správy a ostatních hráčů

Pro Správu jsou hlavním partnerem obce, regionální instituce (zastoupené krajským úřadem) jsou až na druhém místě. Důležitou roli hrají ale i výrobní instituce (pro Šumavu například Lesy České republiky, Vojenské lesy a statky atd.). Komunikace se děje především v rámci správního řízení.

- Vztah správy a obcí je dán také mírou, jakou jsou pracovníci Správy vázáni na území. Hodnocení provázanosti s místní komunitou je ale ambivalentní. Na jedné straně hrozí bariéra mezi Správou a místní komunitou, druhý extrém je zapletení se do místních nátlakových lobby. Nicméně lze konstatovat, že z tohoto hlediska se jednotlivé Správy od sebe liší. Vyšší provázanost lze nalézt jak na Křivoklátsku, tak na Šumavě, kde na Správě pracují lidé v území narození a tam bydlící, zatímco většina pracovníků třeboňské Správy do území za prací dojíždí z měst ležících mimo toto chráněné území.

- „Každá CHKO by se měla řídit heslem 'využít lokální patriotismus k ochraně přírody'“. Nejlepším ochráncem je podle tohoto názoru informovaný a poučený vlastník. Patriotismus má ale mnoho podob. Diskuse v rámci Ekofilmu například ukázala, že existuje mýtus o tom, že komunikace mezi Správou a obyvateli funguje bezvadně na Třeboňsku, zatímco v CHKO Blanský les jsou jen problémy (CHKO Blanský les sice není jedním z našich modelových území, nicméně její ředitel byl účastníkem diskuse „Ochrana přírody kontra rozvoj obcí“ pořádané v Českých Budějovicích v rámci Ekofilmu, stejně tak jako starosta obce Brloh, která leží na jejím území). Jedna respondentka to zpochybnila poukazem na to, že měla možnost mluvit s lidmi v obou územích a ukázalo se, že „na Správu nadávají úplně stejně“. Nadávání na správu je podle ní „projevem určitého lokálpatriotismu; jako takoví ti naši místní furianti – co nám do toho máte do mluvit, my to víme nejlépe“.

- Obě strany, tj. ochrana přírody i představitelé obcí, formulovali stejnou doktrínu - volají po komunikaci. Problém je však vícevrstevný. Jednou z vrstev je ujasnění si sémantického obsahu komunikované informace. Jak prohlásila zástupkyně Národního parku Šumava, „problém, který teď intenzivně řešíme společně s obcemi, je nejen sdílení informací, ale sdílení informací v jazyce, který je pochopitelný pro obě strany, čili používání společného jazyka.“

Druhou úroveň je samotný informační kanál, kterým se informace dostává ke svému adresátu. Jednou z možností „napřímení a zkrácení“ toku informací je také „přizvání obyvatel regionu do nejrůznějších projednávání a dění týkajících se ochrany přírody“. Důvod je pragmatický. Je jím snaha informovat starosty přímo, aby tito nedostávali informace oklikou a překroucené – přes tisk. Což se běžně děje a Park to začal chápat jako problém. Tím se dostáváme i k obecnějšímu problému spolehlivosti novinářských informací. Mezi respondenty panovala

celkem shoda v tom, že tyto informace jsou zkreslené, někdy až zavádějící a mohou způsobit plno nedorozumění.

Navíc tím, že se starostové budou podílet na rozhodnutí, se zvětší šance, že se budou cítit za tato rozhodnutí spoluodpovědní. Nejedná se tedy jen o spoluúčast ve smyslu práva se toho účastnit, ale i spoluúčast ve smyslu spoluzodpovědnosti.

Sémantická srozumitelnost komunikované informace ještě nemusí znamenat její hodnotovou přijatelnost. Narážíme tu na problém rozdílu mezi pochopením a porozuměním, který není dost často řešen. Jednoduše se někdy předpokládá, že dobrá informovanost je automatickou zárukou dobré spolupráce. Je podmínkou nutnou, nikoliv však postačující. Pro spolupráci je však nutné, aby obě komunikující strany informaci stejně interpretovali, aby se pohybovali v jednom výkladovém rámci, a navíc souzněli i hodnotově. Pokud hodnotíme připravenost Správ z tohoto zorného úhlu, situaci na Křivoklátsku respondent charakterizoval následovně: „Byli tam lidi z provozu, kteří uměli jednat s lidmi z provozu, znali jejich jazyk a dokázali se dohodnout“. Jako takoví dokázali plno věcí rozumně posoudit i prosadit. To je podle mě klíčová záležitost a klíčový problém, kterým trpí ochrana přírody obecně. Ochrana přírody absorbuje lidi vzděláním přírodovědce nebo čerstvě absolventy škol bez praxe.“ Na Třeboňsku je v tomto ohledu jiná situace. Na Správě nejsou zastoupeni rybářští odborníci. Přitom rybářství představuje největší potenciální konfliktní oblast s ochranou přírody na Třeboňsku. Problém je tak nahlížen očima ornitologů. A ornitologové mají z principu věci názor opačný, než mají rybáři. Podobný problém zažívá i Národní park Šumava. „V jeho vedení schází představitel profese, která přináší největší konflikt, tedy schází někdo, kdo by nahradil ing. Zatloukala.“ Jinými slovy řečeno, chybí tam odborník na lesnickou problematiku. Absence erudovaného odborníka na lesnickou problematiku, který má přirozenou autoritu ve vedení parku, může představovat jeden z komunikačních bloků mezi „ochranářskou a lesáckou garniturou Správy“.

Vztah obcí a Správy

- Vztah starostů a Správy chráněného území se na Šumavě nedá nazvat „přátelstvím“. Jedná se o typ partnerství zvaný „účelové spojenectví“. I v tomto kontextu se dá vysvětlit vystoupení jednotlivých obcí na podporu (dnes už bývalého) ředitele Národního parku Šumava, Ivana Žlábka. Obce jej podpořily, protože „je pro ně čitelný, už ho znají a možná jim i něco slíbil“. Termín účelové spojenectví navíc „podbarvené nedůvěrou a nepřátelstvím“ padl i v případě popisu vztahů mezi obcemi a Správou CHKO Šumava.

Co je však ještě zajímavější je určitá nesymetrie tohoto vztahu vzhledem k formování veřejného mínění: „Když starosta nepřijme např. ředitele parku, nic se v podstatě neděje; obrátí-li se však situace a ředitel parku by odmítl jednat se starostou, je to medializováno.“

- Nástroje spolupráce s obcemi, lze nalézt i ve správní rovině – obce jsou účastníky správního řízení a „potenciálně sporné body je nutné projednat v počáteční fázi, než se z toho stane nějaká velká sporná kauza“. Ideální postup situace je pak definována následovně: Nesouhlasné stanovisko Správy s nějakou akcí není chápáno jako zákaz, ale jako počátek diskuse o využití území, kdy jednotliví účastníci mají rozdílná stanoviska. Ta se právě v procesu správního řízení mohou sbližovat. Ideál je dnes však daleko od reality.

„V současné době mají obce nesmírnou politickou podporu ze strany státu, a především regionu. Jejich strategie při prosazování investic v území spočívá v tom, že se napřed domluví s investorem a potom společně vytvářejí tlak na ochranu přírody. „Nepřesvědčí nás, z pozice moci zákona to zablokujeme“ - tak je definován defenzivní model jednání Správy.

- Apriorní rozdílnost pozic byla patrná na výše již zmíněné panelové diskusi, jak je patrné z následujícího příběhu: Starosta jedné obce ve svém vystoupení vyjmenoval všechny možné problémy, které má se Správou CHKO. Na to reagoval vedoucí zmíněné Správy. Problémy nepopíral, jen zalitoval, že starosta nezmínil i druhou stranu mince – spolupráci se Správou, která také nebyla zanedbatelná. Na to, a to je zajímavé, starosta dodal, že celou schůzku pochopil tak, že se nemají navzájem chválit, ale vyříkat si to, co nefunguje. Klidně to mohl pochopit i obráceně, jako předvedení spolupráce, ale takováto veřejná demonstrace „bezproblémové“ spolupráce je zřejmě něco, co zatím nepatří do role starostů. (Poznámka: Starosta se připravoval na seminář „Ochrana přírody kontra rozvoj obcí“. To bylo téma, které definovalo samo MŽP. Ukazuje to na způsob, jakým samotný nejvyšší orgán ochrany přírody vnímá svoji roli. Samotní účastníci semináře a panelu redefinovali původní zadané téma do nekontroverzní podoby a usnesli se, že svoji diskusi povedou na téma „Ochrana přírody a rozvoj obcí“) Ač ve skutečnosti třeba spolupracují, na veřejnosti hrají roli když ne protivníka, tak protihráče. Je otázkou, nakolik to obecně patří do „mentální výbavy starostů“. Jedno se zdá ale jisté, nahrává to dojmu, že ochrana přírody je a priori vinna a musí se obhajovat (neexistuje tedy presumpce nevinny, nebo alespoň symetrická pozice).

- Územní plánování je chápáno jako nesmírně důležitý nástroj, který by ochrana přírody měla vzít za svůj a maximálně využít. V hodnocení územního plánu jako nástroje panovala celkem shoda. To, co bylo kritizováno, především ze strany NGO, byla nedbalost při jeho zpracovávání a to i ze strany představitelů institucionalizované ochrany přírody. Jeden respondent prohlásil, že „orgány ochrany přírody nedomyšlí důsledky svých zásadních rozhodnutí“, tj. kritizoval je za nesystémovost a nekonceptnost. „Tyto chyby se pak velmi těžko napravují v dílčích řízeních.“

Správa a její role v rozvoji regionu

- Správy CHKO nechtějí být hybateli sociálního rozvoje lokalit a regionu. Podle jejich názoru jim „to nepřísluší“, jejich role je vymezena jinak.
- Obce mohou profitovat z toho, že leží v území se statutem ochrany přírody minimálně dvojnásobným způsobem. Jednak z tohoto titulu mají nárok na dotace z Fondu životního prostředí. Například zástupce Správy CHKO Blanský les v panelové diskusi uvádí, že se „jedná řádově o desítky možná několik stovek milionů korun, které se sem dostaly na zabezpečení infrastruktury – čistírny odpadních vod, kanalizace, plynofikace nebo vodovody.“ Zadruhé v rámci společných projektů, které „má Správa s obcemi“, a které měly za úkol přilákat více návštěvníků do oblasti CHKO a zejména zvýšit návštěvnost obcí. Byl to nejen vznik tří přírodních stezek, které se uskutečnily ve spolupráci s jednotlivými obcemi, ale v minulém roce se dělal poměrně velkolepý informační systém, který zahrnoval formu nabídky pro cykloturisty, aby objevili celý Blanský les. A právě spolupráci Správy CHKO, Lesů České republiky a jednotlivých obcí se podařilo vybudovat systém cyklotras, které mají téměř 220 km a návštěvník na nich může vidět až 54 informačních tabulí. I když v textu je uveden příklad jedné CHKO, jedná se o obecný model, který platí ve všech námi zkoumaných chráněných územích.
- „Na Křivoklátsku měla Správa ambice založit Sdružení obcí Křivoklátska a skutečně se tam podařilo dostat za jeden stůl jak starosty z regionu, tak představitele státní správy (a to jak ochrany přírody, tak lesů). Byli schopni se domluvit nejen na společných zájmech, ale i se připravit na čerpání rozvojové pomoci, která tehdy na počátku 90. let byla k dispozici. Na Křivoklátsku tedy dokázali získat peníze zvenčí“. Samo se nabízí srovnání se situací na Šumavě, kde sice také vzniklo Sdružení šumavských obcí, ale v tomto případě jako obranná reakce proti aroganci Národního parku. Možná, že naše území dokonce leží na určitém gradientu charakterizujícím roli Správy při sdružování obcí v území: Křivoklátsko (Správa sehrála roli pozitivního iniciátora sdružení obcí) – Třeboňsko (Správa se zachovala neutrálně) – Šumava (obce se sdružily v „obraně reakci“ proti Národnímu parku).

Vztahy uvnitř Správy

- I když je CHKO Šumava formálně součástí organizační struktury národního parku, má svou velkou autonomii. Tak tomu bylo za minulého vedení parku a je tomu tak i dnes. Při hodnocení stylu řízení obou institucí (když funkci ředitele vykonával Ivan Žlábek) respondent uvedl, že: „Lidé na parku jsou jeho zaměstnanci, a podle toho se i chovají. Jsou to izolovaní specialisté. Je to problém velké instituce. Je striktně hierarchická a podíl jednotlivců na důležitých rozhodování je minimální. Porady vedení mají formu informační, tam se nediskutuje. Dříve to lidem vadilo, pak si na to zvykli a bylo to pro ně pohodlnější. S nástupem nového ředitele přichází i jiný styl řízení. Dnes je těžko jej ještě hodnotit, nové vedení parku hledá „svoji tvář“. Najali i profesionální manažerskou firmu pro vyškolení pracovníků v komunikaci jak navenek tak dovnitř mezi sebou.“
- Díky své geografické rozloze má Správa CHKO Šumava dvoustupňový model řízení. Ve srovnání s Třeboňskem a Křivoklátskem je tedy správou v principu byrokratičtější. „Díky svému úsilí zdokonalila úřední aparát státní správy do té míry, že jede jako mašina. Ono to ani jinak nejde, ostatní Správy toho mají podstatně méně a v rozhodování více improvizují.“
- Co se týká komunikace s veřejností, Národní park Šumava má jednoznačnou výhodu oproti CHKO Šumava (ostatně vůči všem CHKO) v tom, že tato funkce je oddělena od výkonu státní správy. Komunikaci s veřejností zajišťuje celý odbor, zatímco na CHKO je výkon státní správy součástí pracovní náplně každého pracovníka, „nikdo není ušetřen“. Vede to k situaci, že na aktivní komunikaci už nemají čas ani sílu. Nicméně každé pravidlo má svoji výjimku, kterou lze najít v každé CHKO (zaznamenala to i média – viz příklady dobré spolupráce zmíněné v obsahové analýze tisku). Jedním z velkých příkladů je i nově vybudované informační středisko v třeboňském zámku, které nese název Třeboňsko – krajina a lidé. Jednalo se o projekt, který Správa uskutečnila společně s městem Třeboní. Město poskytlo většinu finančních prostředků, Správa „investovala své know-how“. Ani existence odboru práce s veřejností není automatickou zárukou dobré komunikace. I tady může Šumava posloužit jako příklad, jakou roli v hraje komunikaci osobnost člověka, který je za ni zodpovědný (ing. Urban v devadesátých letech, ing. Silovský v současnosti). Při hodnocení úrovně komunikace je třeba si také uvědomit v jakém socio-ekonomickém milieu probíhala – rozdíl mezi rokem 1991 a současností.
- Jedním z klíčových momentů se zdá být fakt, že na Správách CHKO dosud nedošlo k tomu, aby kvalifikaci „umění jednat s lidmi“ byl přiznán statut odbornosti a aby se jí jako takové dostalo náležité prestiže a tudíž pozornosti. Může to být způsobeno i absolvovaným typem vzdělání – převažují přírodovědci, případně technici.

Návrh dalšího postupu

Na území Šumavy se stále ještě objevují nové relevantní informace. V rozhovorech je nutno pokračovat. Je nutné též pokračovat a dokončit rozhovory na Třeboňsku a na Křivoklátsku.

Témata rozhovorů (specifikováno pro Šumavu)

Priority správy

- Na co se ve své práci nejvíce zaměřují, co považují za nejdůležitější k řešení.
- Co konkrétně je nejvíce pálí, co považují za největší současný konkrétní problém.
- Jaký mají manévrovací prostor pro řešení (jakými pravomocemi jsou vybaveni shora).
- Jakou roli hraje v prosazování jejich doktríny plán péče. Jak se dívají na novou metodiku jeho tvorby. Nakolik jim vyhovuje jako zdroj informací pro management území.

Pozice Správy a ostatních hráčů

- Koho (jednotlivce nebo instituci) vnímá správa jako důležité (popřípadě nejdůležitějšího) proti- / spoluhráče, jak odhaduje jejich sílu. Jak ji pomáhají, či naopak, jak jí komplikují život. Kdo je podle nich v území „opinion maker“.
- Jak správa hodnotí svou vlastní „vyjednávací pozici“, cítí se být silnými a užitečnými pro území nebo outsidersy.
- Jaké očekávají jednání od ostatních hráčů a jaké by si přáli, aby bylo.
- Nakolik je Správa vnímána jako důvěryhodný / korektní partner pro jednání. A jak oni sami hodnotí korektnost / důvěryhodnost ostatních hráčů. Co konkrétně důvěru vytvořilo nebo podporuje a naopak, co konkrétně ji eroduje, co případně zablokovalo jednání atd.
- Je Správa vnímána jako instituce, nebo je personifikována některým ze svých pracovníků. Bylo by dobré vědět, kterým.

Vztah obcí a Správy

Ukazuje se (naše studie, studie CpKP a konec konců to naznačují i výsledky zatím zpracovaných dotazníků), že část starostů dokáže komunikovat se Správou NP a následně i profitovat z existence parku. Některé obce jsou naopak se Správou v zásadním střetu. Obce v parku tedy tvoří „jednotnou frontu“.

- Jaká je v tomto ohledu situace v CHKO
- Pokud bude analogická, jaké jsou motivace formující oba typy postojů.

Správa a její role v rozvoji regionu

- „Tečou“ přes ni nějaké peníze do regionu. Pokud ano, jaké a na co, odkud a jaká jsou pravidla jejich další distribuce (je to na uvážení Správy, je to na předem dané práce nebo to má formu grantové agentury). Jaké z toho plynou pro Správu výhody nebo je to naopak zdroj potenciálních konfliktů. Jak by si představovali ideální stav.
- Jak spolupracuje s RRAŠ.
- Jaká je forma její participace na rozvojových projektech. Inicjuje je, nebrání jim, pomáhá při vypracovávání projektů, shánění prostředků atd. Jaké by uvedli konkrétní případy.
- Kdo je s těmito projekty spojen – místní starousedlíci nebo nově příchozí, popřípadě lidé žijící mimo území.

Komunikační strategie CpKP

- Znají ji.
- Pokud ano, co si o ni myslí.

Úhrada škod vzniklých z titulu ochrany přírody (ekonomická újma)

- Co konkrétně si pod tím představují.
- Jak by ekonomická kompenzace škod ovlivnila „pozici a image Správy“ v území.
- Jak by to mělo být „administrováno“, zda přes Správu nebo jinak.

Vztah státní správy a „odborníků“ na biologické aspekty managementu

- Je to personálně odděleno.
- Nakolik je uvnitř Správy vnímána důležitost „profese komunikace s lidmi“. Má na to Správa kyslík při současném rozložení sil.
- Čím, jakým konkrétním činem, aktivitou může Správa zlepšit své image vůči veřejnosti (konkrétní zájmové skupině, konkrétnímu hráči). Potřebuje to vůbec. Mají lidé na Správě pracující vůbec chuť se do něčeho takového pouštět.
- Jak by si představovali ideální fungování Správy – personální zabezpečení, tj. počet i profesní složení pracovníků; shora delegované pravomoci, existuje symetrie mezi pravomocí a odpovědností.

Komunikační strategie - východiska

Cíl

Každá komunikační strategie vychází z jednoduchého předpokladu - konfliktům je vždy lepší předcházet, než je následně řešit. Motivem aplikace takové strategie je pak snaha klienta (v tomto případě Správy chráněného území) udržet iniciativu v jednání na své straně a tím více méně ovládnout situaci. Zároveň by tato strategie měla v očích ostatních hráčů v území vytvořit obraz Správy jako důvěryhodného partnera.

Ke splnění výše uvedeného cíle musí Správa splnit dva základní předpoklady:

- Informovat místní veřejnost o svých aktivitách vhodnou formou a pokud možno předem.
- Naučit se komunikovat s ostatními zájmovými skupinami v území. Informovanost je sice nutným, ale ne postačujícím předpokladem komunikace. Ta předpokládá vícestanný tok informací s tím, že všechny komunikující strany jsou připraveny případně i změnit své postoje a chování na základě obdržených informací.

Obecný kontext a vymezení role klienta v něm

Jedná se o správní instituci

Správa chráněného území představuje určitou formu státní správy. Její vztah k území je tedy v obecné rovině nutné vidět jako vztah státu a místních samospráv, popřípadě jednotlivých občanů. Svou podstatou je institucí více méně restriktivní a to díky faktu, že mnohdy hájí státní zájem proti zájmům místním. V rámci své účasti v územně správním řízení kontroluje dodržování pravidel, z nichž mnohá jsou dána legislativně, jsou tedy právně vymahatelná. Každá participace na rozhodování státní správy má tudíž své meze, které by Správa, má-li být vnímána jako korektní instituce, neměla v principu nikdy překročit.

Rozdílné vidění světa

Předpokládá se, že by spolu měly komunikovat skupiny, které mají různé hodnotové systémy a tudíž i priority při konkrétních rozhodování. Motiv rozhodování je dán emocionálně, věcná argumentace je pak používána pro ex post racionalizaci emocionálního postoje. Z toho vyplývají minimálně dva závěry. S tímto faktem je třeba jednak počítat; jednak je třeba si uvědomit, že věcná racionální argumentace nemá v podstatě cenu, pokud nezapadá do hodnotového rámce příjemce.

Objevují se ale náznaky budování mostů a to i na mezinárodní úrovni. Jedním z nich by mohla být už deset let existující mezinárodní Úmluva o ochraně biodiversity. Konkrétní aktivity, které ji naplňují, se během těch deseti let postupně zaměřovaly na různá témata – od ochrany druhů přes ochranu ekosystémů,... až k dnešnímu soustředění se na chráněná území. Tato změna zaměření s sebou přinesla i to, že se do zorného pole ochrany biodiversity dostaly i místní populace žijící v daných územích. Komunikace s místními se tak stává klíčovým tématem. Jak uvedl Dr. Plesník na zasedání Českého komitétu MaB na jaře tohoto roku, osmdesát procent úspěchů, které celosvětově dosáhla ochrana přírody, je založeno na úspěšné komunikaci s místními spíše než na vědeckosti navržených opatření. Kvalita těchto opatření je vnímána jako předpoklad, nicméně důraz je nyní kladen především na komunikaci. Změnil se i pohled na samotný management biosférických rezervací. „Blueprintový“ přístup, je nahrazován systémem „adaptivního managementu“. To je management, jehož cílový stav je definován jen rámcově. Konkrétní managementové aktivity jsou pak odvozovány spíše od momentální situace; je tedy daleko flexibilnější a daleko více zohledňuje současný stav. Ve strategickém plánování se pro takovýto přístup razí termín „forward přístup“.

Vztah centra a regionů (lokalit)

Správa je určitou manifestací centrální moci v území. Různé formy distribuce moci mezi centrem a regiony, popřípadě lokalitami s sebou nesou i různé způsoby prosazování zájmů a různé způsoby toku informací. Do konce osmdesátých let dominoval na území celého státu centralistický model, který byl charakteristický zjevným používáním síly shora dolů a informačními toky, ve kterých prakticky absentovaly jiné vazby než vertikální. Od roku 2001 se prosazuje model regionální, ve kterém by měla být moc rovnoměrněji rozdělena a informační toky doplněny horizontálními kanály. Manifestní použití moci je pak nahrazováno skrytějšími metodami nepřímé manipulace. Nicméně, jak analýza vývoje ukázala, setrvačnost vzorců chování je velká. V kontextu našeho projektu je zajímavé, že se to ukázalo i na případě nově založeného Národního parku Šumava. Po svém vzniku hrál v území dlouho roli „patriarchálního státu“ – lidé jej tak vnímali a on se tak choval. Jednou z doktrín parku byla například i programová spolupráce s NGO. Situace se začala pomalu měnit, když se obce naučily organizovat se a byly schopné si založit svoji rozvojovou agenturu. Po vzniku regionů, ještě mocensky posílily. Při tematizování vztahu centra a lokalit nelze opomenout ani lokální patriotismus. Ukazuje se, že je jevem ambivalentním. Na jedné straně lze pomocí „informovaných a uvědomělých vlastníků“ provádět efektivní

ochranu přírody v konkrétních lokalitách. Na druhé straně se může lokální patriotismus projevit jako odpor proti centru reprezentovaného Správou chráněného území – „co nám do toho máte co mluvit, my to víme nejlépe“.

Postup prací

Podkladem pro návrh zásad komunikační strategie posloužily výsledky již provedených studií, tj. výsledky analýzy mediálního obrazu CHKO/NP, dotazníkového šetření a výsledky semistandardizovaných rozhovorů s klíčovými osobnostmi.

Analýza tisku prakticky rozhodla o tom, na které území jsme se především soustředili. Z četnosti výskytu článků na téma „vztah ochrany přírody a rozvoj obcí“ lze usuzovat, že ochrana přírody není na Křivoklátsku a na Třeboňsku palčivým tématem. Navíc z obsahu analyzovaných článků vyplynulo, že se obě tato území mediálně prezentují jako oblasti bez výrazných problémů mezi ochranou přírody a ekonomickým rozvojem obcí. Lze tedy vyslovit hypotézu, že za více než 20 let existence CHKO zřejmě došlo k tomu, že si „oba systémy na sebe zvykly“.

Šumava se v tomto ohledu liší. Díky poměrně krátké existenci národního parku, jehož aktivity navíc „překrývají“ aktivity CHKO, nelze o Šumavě říci, že by byla mediálně bezkonfliktní oblastí. V porovnání s „šumavskými starostmi“ se jeví problémy dalších dvou sledovaných CHKO jako méně závažné. Tyto výsledky v podstatě neodporovaly informacím, které jsme získali pomocí již provedených rozhovorů. Obraz Šumavy jako „problémového regionu“ nás vedl k tomu, že jsme se v dalších krocích soustředili především na ni.

Primární orientaci na Šumavu podporovaly i pragmatické důvody. Tím nejdůležitějším byl fakt, že pro toto území byly již podobné studie nebo dokumenty zpracovány a bylo tudíž na co navazovat, nebo alespoň co porovnávat. V každém případě bylo možné identifikovat „obrazy Správy NPŠ“ ve třech časových horizontech a tak podle problémů, které jsou v jednotlivých zprávách řešeny, posoudit, jak se měnil její vztah ke komunikaci s veřejností. Při analýze jsme se přitom zaměřili na oba její aspekty – na informovanost i na komunikaci.

Všechny tři materiály se týkají především národního parku. Vztah Správy CHKO a veřejnosti nebyl vnímán jako problém zasluhující zvláštní způsob řešení. Tento názor byl nepřímě podpořen i výrokem jednoho respondenta, který poznamenal, že „z pohledu běžného turistu a běžného občana Správa CHKOŠ funguje podstatně lépe než správa NPŠ. Rozdíl pak vysvětlil tak, že je dán jednak kompetencemi, jednak tím, že „park splýnul s lesním provozem. A proto má národní park řádově jiný rozpočet a řádově jiné problémy“.

Poskytování informací

V roce 1997 jsme v rámci projektu (Těšitel a kol, 1997) zjistili, že ti, kdo se cítili dostatečně informováni o dění v Národním parku Šumava, hodnotili Park spíše kladně. Toto zjištění dokumentovalo známý fakt, že dodaná informace zmenšuje prostor fámám. A ty, jak je známo, vytvářejí spíše negativní než pozitivní obrazy skutečnosti.

Informačními zdroji o dění v Národním parku byly tehdy pro místní obyvatelstvo především televize, denní tisk a časopisy, přátelé a známí, informační tabule. Objevili se, pochopitelně, i návrhy, jak informovanost ještě zlepšit. Mezi nimi pak respondenti uváděli

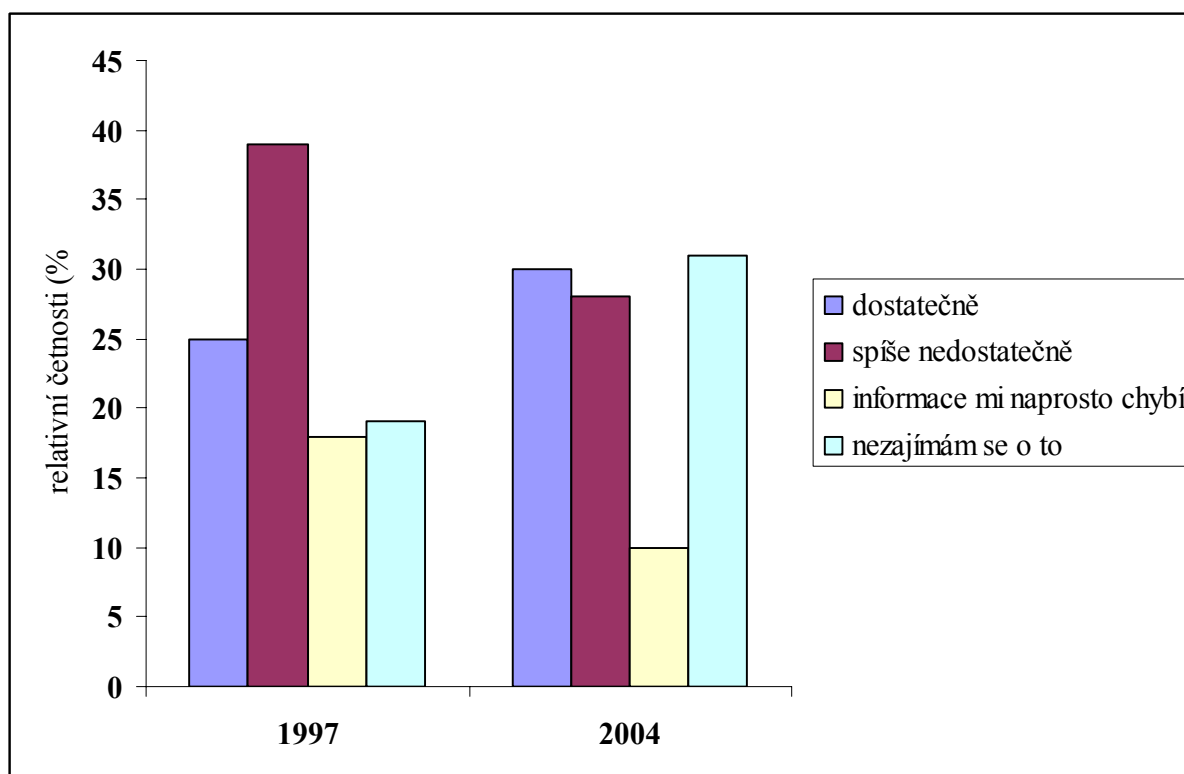
- Informační zpravodaj NPŠ;
- další informační střediska, tabule, vývěsky a plakátovací plochy;
- zasílání informačních materiálů na obecní úřady;
- častější pořádání besed s veřejností, nevyjímaje hosty penzionů a hotelů.

To, co existovalo v roce 1997 jen ve formě přání respondentů, v roce 2001 analyzovala studie Centra pro komunitní práci (CpKP, 2001) jako již existující příklady systému Národního parku pro „pasivní, respektive aktivní informování“ veřejnosti. I když uvedená studie odhalila i některé slabé stránky tohoto systému, v kontextu problému, který studujeme, je důležité, že se Park vydal cestou „zásobení veřejnosti informacemi“. Lze předpokládat že využil doporučení studie z roku 1997.

Pokud hodnotíme stav v roce 2004, můžeme na základě výsledků provedeného dotazníkového šetření (viz část Sociologický dotazníkový průzkum) konstatovat, že se struktura hlavních informačních zdrojů během let prakticky nezměnila. Nejdůležitějšími zdroji jsou stále televize, tisk a známí. Jedinou změnou je nárůst podílu informačních středisek NPŠ jako zdrojů informace. To se dá vysvětlit i faktem, že oproti roku 1997 park již dobudoval síť svých informačních středisek, která relativně hustě pokrývají celé jeho území a jsou veřejností v hojně míře využívána.

Samotný systém poskytování informací jsme neanalyzovali. Pokládáme jej za dostatečný na základě jeho odezvy ve veřejnosti. Argumentem pro tento názor byl i výsledek výše uvedeného sociologického šetření. Ukázal, že úroveň informovanosti veřejnosti o dění v Parku se oproti roku 1997 zvýšila. Zároveň narostl i počet těch, kteří deklarovali nezájem o parkem poskytované informace (graf 1).

V současné době Park zřejmě považuje svůj systém poskytování informací v podstatě za dobudovaný. Ve strategickém výhledu formulovaném v materiálu „O Šumavě společně“ není budování nebo rekonstrukce informačního systému zmíněno. Jen se počítá s jeho údržbou.

Graf 1. Míra informovanosti o činnosti NPŠ

Komunikace

Komunikace Správy chráněných území s místní populací jen prostřednictvím výkonu státní správy (udělování povolení a zamítnutí) je jistě racionální. Nicméně tato strategie vykazuje zřetelné rysy defenzívy. Iniciativu musí vynaložit druhá strana, která dá impuls pro jednání. Nelze říci, že by tento model nefungoval. Dokonce by fungování správní agendy mělo být považováno za samozřejmý základ. Nicméně, pokud zůstane komunikace jen na této úrovni, je pravděpodobné, že v kontextu současného milieu tím Správa chráněného území prestiž nezíská – „když zakáže, popudí, když příliš povolí, bude považována za slabou“.

Cestu budování důvěry a prestiže je nutné hledat ještě jinde. Lze přitom využít koncepci sociálního a symbolického kapitálu (Bourdieu, et al. 1977), podle které se „sociální postavení nemusí zakládat jen na výkonu, moci či majetku, ale například na rozsahu klientely a ritualizované prestiži“. V tom lze spatřovat klíč k návrhu komunikační strategie Správy – musí se stát iniciátorem a pokusit se zvýšit svoji sociální prestiž. Podle výše již zmíněného konceptu, „jsou to právě gesta, jež symbolizují určitý status“. Gesto by mělo přesahovat jednak zaběhlý rámec, jednak vyježděné koleje povinností. Mělo by to být vystoupení z role, v níž je Správa konvenčně vnímána svým okolím. Koncept gesta a jeho uplatňování při chování Správy k ostatním hráčům v území se stal úhlem, pod kterým jsme analyzovali jednotlivé studie.

V roce 1997 se v rámci projektu (Těšitel a kol, 1997) při hodnocení komunikace Správy s veřejností ukázal zajímavý výčet obyvateli pozitivně hodnocených aktivit Správy parku. Mezi ně patřilo

- vytyčení nových turistických tras a jejich přehledné značení;
- zřízení nových informačních středisek a tabulí;
- provozování „ekologického“ autobusu napříč Parkem;
- obnovení Swarzenberského kanálu a Zlaté stezky;
- vydávání časopisu Šumava a obrazových kalendářů.

Při bližším pohledu si nelze nevšimnout, že jsou to všechno aktivity, které spíše než bezprostředně s ochranou přírody souvisí s budováním společenského image Správy. Je evidentní, že již tehdy Park zřejmě pochopil princip gesta a jeho moci při budování své společenské role.

Stejně tak zajímavá byla ale i negativa, jak je viděli respondenti na chování Správy. Nejvíce přitom kritizovali

- nevhodnost Správy: „zbytečně moc peněz investovali do budov a vozů“, „ekologové a jezdí do práce autem“, „příliš vysoké platy zaměstnanců“.
- samolibost v rozhodování, nespolupráce s veřejností a nereagování na potřeby obyvatel.

Je evidentní, že výčet negativ a pozitiv představuje dvě strany téže mince. V obou případech se jedná o gesta. Negativa jsou ovšem vnímána jako „míru přesahující demonstrace moci“.

Návrh komunikační strategie počítal v roce 1997 s Radou parku jako s potenciální platformou vzájemné komunikace. Navrženým tématem pro komunikaci bylo projednávání plánu péče.

O čtyři roky později provedená studie (CpKP, 2001) identifikuje v podstatě ty samé komunikační problémy mezi Správou a obcemi. Na rozdíl od předchozí strategie navrhuje spíše systémová opatření aplikovatelná na park „shora“, jako například i změnu zákona.

V této studii se však explicitně objevuje velice důležitý moment. Komunikační strategie mimo jiné navrhuje, aby Park, kromě své restriktivní role, začal hrát i roli instituce garantující „systematickou podporu ekologicky šetrného rozvoje obcí na území NPS“. Není důležité, že obsah tohoto termínu není ve studii definován, důležitá je snaha o rozšíření poslání Národního parku o roli, kterou by měla spíše hrát nějaká rozvojová agentura (konkrétně asi již tehdy existující RRAŠ). Vykročení z role, jak se ukazuje, může být klíčem k vytvoření důvěryhodného vztahu a k nastartování komunikace. Park v tomto procesu nemůže zůstat stát stranou. Nicméně je v tomto případě třeba zvážit formu, jakou by se Národní park v rozvojových aktivitách angažovat.

Z hlediska strategie Národního parku v regionálním rozvoji se zdá být rok 2004 zlomovým obdobím. V prosinci byla rekonstruována Rada parku a jejím předsedou se stal pan Miloš Pícek, ředitel Regionální rozvojové agentury Šumava, tedy nositel „rozvojových ideí“ v území.

Strategická vize dalšího rozvoje území Národního parku Šumava, nazvaná „O Šumavě společně“ vzniká jako návrh společné strategie Národního parku a obcí. Na úrovni strategických rozvojových cílů je pak vidět rovnováhu mezi ochranou přírody a socioekonomickým rozvojem. V této souvislosti jsou důležité především tři strategické cíle

- Zlepšení životních podmínek v obcích regionu zejména vytvářením společně prospěšných projektů.
- Podpora vytváření pracovních příležitostí v regionu.
- Podpora návštěvnického využívání NP nenarušujícího přírodní či přírodě blízký stav území.

Tento vývoj je v souladu s našimi zjištěními současnými i minulými (Těšitel et al., 1997), že budování důvěryhodnosti a „dobrých sousedských vztahů“ zdola je účinnější než snaha o systémové změny.

Tento trend je možné dokladovat výsledky analýzy konkrétních příkladů mezilidské komunikace. A to jak v parku, tak v jednotlivých CHKO. Jedná se o akce, které Národní park nazývá „projekty dobré vůle“: projekt „Naše rašeliniště“ a projekt „Obnova kulturního dědictví“. Lze konstatovat, že akce tohoto typu jsou jen variacemi rozvíjejícími již výše zmíněný princip gesta. A jak praxe ukazuje, jsou velice účinné při navazování neformálních kontaktů. Tento model komunikace se tak jeví jako obecně doporučitelný pro všechny Správy.

Při úvahách o aplikovatelnosti tohoto modelu je však nutné vzít v úvahu dvě věci. Jednak finanční prostředky nutné na jeho realizaci, jednak lidské kapacity. A právě v obou těchto ohledech se Správa národního parku výrazně odlišuje svými možnostmi od Správ CHKO. Park má prostředky i celý aparát lidí, kteří komunikaci mají v popisu práce. Došlo tam k oddělení státní správy od tzv. odborné činnosti. Správy CHKO takové podmínky nemají. Nicméně i v rámci CHKO je takovýto model možné aplikovat, jak o tom svědčí příklady ze všech tří sledovaných Správ.

Do budoucna Park počítá jak se strategií „projektů dobré vůle“ tak se vrací opět k rekonstruované Radě parku jako k platformě hledání společného jazyka mezi obcemi a Parkem. Jedním z posledních gest dobré vůle je fakt, že Národní park se rozhodl zřídit novou funkci – diplomat pro styk s obcemi. Ten by měl mít na starosti komunikaci s obcemi a hledání kompromisu mezi ochranou přírody a potřebami lidí v konkrétních vesnicích.

Mění se i rétorika ministerstva: „Problematiku obcí bereme vážně. Řešíme otázky náhrad. Do parku jsme už poslali víc než 350 mil. korun. Chceme, aby se Šumava stala výkladní skříní České republiky,“ uvedl ministr životního prostředí, Libor Ambrozek pro tisk (MfDnes, 6. 12. 2004)

Souhrn

Máme-li stručně shrnout naše dosavadní zjištění, můžeme konstatovat, že princip gesta, princip vstřícného vykročení z role, je modelem, který se zdá být velmi účinný v budování důvěryhodnosti Správy v očích ostatních hráčů. Konkrétní obsah gesta bude pochopitelně v každém území jiný.

Správa Národního parku Šumava je v tomto ohledu nejvíce rozporuplná; díky své síle gesta vstřícná někdy znehodnocuje gesty arogantními. Nicméně model přijala a účinně jej prakticky aplikuje - formou malých „projektů dobré vůle“.

Vztah Správy národního parku a dotčených obcí dospěl do bodu, kdy se obě strany snaží o vytvoření jedné společné strategické vize budoucího vývoje území.

Aplikace modelu gesta v rámci CHKO je zřejmě v principu možná. Nicméně je to komplikovanější. Může to narazit na nedostatek času, chuti nebo na fakt, že „dovednost komunikace“ nebyla dosud rozeznána pracovníky Správy jako potřebná odbornost a jako taková doceněna.

Další navržený postup

Dosažené výsledky a navržené závěry prodiskutujeme s pracovníky všech dotčených Správ chráněných území.

Repertoár typů komunikace lze vyložit jen na pozadí obecných forem osobních a institucionálních vztahů v daném území. Proto dalším krokem bude analýza institucionální sítě, ve které se komunikace odehrává.

Společně s jednotlivými Správami vypracujeme návrh „projektu dobré vůle“. Budeme sledovat jeho realizaci a především reakci místní komunity na něj (jak ovlivní postoj populace ke Správě, popřípadě k ochraně přírody obecně).

Budeme analyzovat, za jakých podmínek a jakou formou může Správa sehrát i roli lídra nebo garanta trvale udržitelného rozvoje obcí na svém území. Pokusíme se navrhnout institucionální formu zapojení Správy do regionálního rozvoje – sama nebo v nějakém konsorciu. Inspirací tady mohou být i zkušenosti s již realizovanými drobnějšími akcemi. Příkladem takové akce je Informační středisko Správy v Křivoklátě, které vzniklo jako OPS a jejími zakladateli jsou jednak samotná Správa, dále obce a Lesy České republiky. Tuto organizační formu volili proto, aby mohli získat finanční podporu, na kterou by jinak, jako státní organizace, neměli nárok.

Navrhnout systém monitoringu hodnotícího změny v postoji populace ke Správě. V současné době nejpravděpodobnější návrh:

- Pravidelné opakování mediální analýzy (jak se mění obraz chráněného území v médiích).
- Pravidelné opakování dotazníkového šetření (zúžené na otázky týkající se vztahu ke Správě).
- Pravidelné redefinování cíle participativního managementu na základě výsledků biologického monitoringu (tj. reflexe biologických procesů probíhajících v území, které jsou ovlivněny nebo determinovány lidskými aktivitami).

Literární podklady

anonym (2004): O Šumavě společně – harmonogram společného postupu státu a regionu směřující k nalezení rovnováhy mezi ochranou přírody a trvale udržitelným způsobem života v NP Šumava. - Ms. [podklad pro jednání u kulatého stolu, Vimperk, 3. 12. 2004].

Bourdieu P., Passeron J. C. (1977): *Reproduction in Education, Society and Culture*. - Sage, London.

CpKP (2001): Řešení problémů koexistence obcí a zájmů ochrany přírody na území Národního parku Šumava – Komunikační strategie ŠNP. - Ms. [Depon in. MŽP ČR, Praha].

Těšitel J. et al. (1997): *Strategie trvale udržitelného rozvoje pro Biosférickou rezervaci Šumava*. - Ms. [Depon in ÚEK AV ČR, České Budějovice].